

ZPRÁVY

ČESKÉ SPOLEČNOSTI RUKOPISNÉ

9

Řada: VIII

ISSN 1213-9033

Duben 2025

Obsah

Č l á n k y

Mentzlová D.: <i>Jižní brána Pražského hradu a jiné varianty</i>	233
Urban J.: K roku 1824	255
Škodová J.: <i>Miniové značky v Rukopisze zelenohorském</i>	259
Urban J.: <i>Vzpomínka na Karla Urbana</i>	270
Urban J.: <i>J. L. Píč před národním soudem historiků docela obstál</i>	273
Č l e n s k é z p r á v y	274
D r o b n é z p r á v y	274

**Elektronický archiv všech čísel *Zpráv České společnosti rukopisné* od jejich
založení roku 1935: www.rukopisy-rkz.cz/rkz/csr/zpravy.html**

Jižní brána Pražského hradu a jiné varianty

DANA MENTZLOVÁ

Názory o novodobém původu Rukopisů se většinou odvolávaly na historický rozbor Jaroslava Golla z roku 1886¹⁾. Goll v něm navázal na pojednání Václava Vladimíra Tomka²⁾, v němž Tomek kladl vznik písně Oldřich do 13. století. Tomek vykládal děj písně jako dobývání Starého Města pražského, přičemž opevnění Starého Města bylo vystaveno až kolem roku 1235 na straně jižní a východní, později i u řeky na straně severní a západní. Z toho Tomek usoudil, že báseň nevznikla současně s událostmi, ale byla vytvořena až ve 13. století, a básník mylně předpokládal existenci hradeb již v době Oldřichovců³⁾. Goll domyslel věc do důsledků a zdůraznil, že stavba staroměstských hradeb byla ve 13. století ještě v čerstvé paměti a k omylu s jejich stářím by mohlo dojít spíše až ve 14. století⁴⁾.

Goll uvážil, že u Kosmy a Dalimila se děj odehrával na hradě, ale v německém prozaickém překladu Dalimila a u Pulkavy už se hovoří o městě, což zřejmě vzniklo mylným překladem latinského *urbs*. Píseň Oldřich z RK líčila dle Golla také dobývání Starého Města. Goll usuzoval, že ve vývoji pověsti došlo ve 14. století k přesunutí dějiště z hradu na Staré Město, a proto RK nemůže být mladší než ze 14. století. Vznik malostranských hradeb předpokládal Goll k roku 1257 a bránu přes Vltavu si představoval v malostranské mostecké věži.

Krátce řečeno, Tomek i Goll chápali „bránu přes Vltavu“ z RK jako bránu mostu přes Vltavu, což bylo v rozporu s tehdejšími historickými poznatky o době Oldřichovců. Jako řešení situace navrhl později František Kolda jižní bránu Pražského hradu. Od 90. let 20. století musíme však ještě uvažovat možnost, že šlo o některou z bran původního malostranského opevnění. Shrňme si, co dnes

1) Goll J.: *Historický rozbor básní Rukopisu královského: Oldřicha, Beneše Heřmanova a Jaroslava*. Praha, Ed. Valečka 1886.

2) Tomek W. W.: Příběh o dobytí Prahy od knížete Oldřicha na Boleslavu Chrabrém r. 1004. *Časopis Českého museum* 23, 1849, sv. 2, s. 21–44.

3) Tomek soudil, že ve skutečnosti Čechové vtrhli do Hradu přední (západní) branou od Hradčan a Poláci utíkali branou zadní (na Opyši), „*neb více bran nebylo*“. Básník RK pak dle Tomka přenesl příběh z Hradu dolů, do města. Tomek W. W.: K objasnění básně o Oldřichovi v Rukopise královském. *Časopis Musea království Českého* 60, 1886, s. 357–367.

4) Podle Golla (*op. cit.* v pozn. 1) by se Tomkově „*konkluzi mohl vymknouti jen ten, kdo by její premisy vyvrátil, dovodě, že Praha přece byla pevným městem, a nikoli otevřeným podhradím, od 10. století neb dokonce od časů nepamětných*“.

víme a co můžeme předpokládat o dřívějších branách Pražského hradu a o situaci na Malé Straně.

1. Pražský hrad a jeho brány

Pražský hrad je více než tisíc let centrem státního útvaru. Během dlouhých let zde vzniklo mohutné nahromadění vrstev a staveb, přičemž nové stavby narušovaly pozůstatky dřívějších budov, valů a příkopů.

Vzhledem ke stálému užívání hradu zde není možný souvislý archeologický výzkum, většinou jde o výzkumy záchranné, například při výkopu pro kabel. Dvě sousedící plochy se tak zkoumají třeba v odstupu dvaceti let a mezitím už může být první z nich stavbou zničena. Proto je důležité vše dobře dokumentovat. K určení stáří nálezů se nejčastěji užívají zlomky keramiky; jejich stáří se určuje podle tvarů ozdob.

Archeologický výzkum hradu započal roku 1873 pod katedrálou sv. Víta, po roce 1911 zde byla odkryta rotunda sv. Víta s hrobem sv. Václava⁵⁾. Rozsáhlé vykopávky probíhaly v letech 1925–1929 především na III. hradním nádvoří. Před oslavou svatováclavského milénia v roce 1929 musely být výkopy ukončeny, přestože archeologové nebyli s prací hotovi. Bylo rozhodnuto, že se rozkopané nádvoří překryje konstrukcí, na které bude položena nová dlažba. Pod nízkým zastřešením se tak dodnes ukrývají románské pozůstatky.

V následujících letech se konaly jen menší archeologické práce. Od roku 1980 probíhá na Hradě záchranný výzkum s rozsáhlou dokumentací, při němž se pozornost obrací i k mikrofaktům a ekofaktům a ke středověkými i pozdějším objektům. Bohužel nové výzkumy musí zatím většinou zůstat bez odpovídajícího zhodnocení. Rezervace pod třetím nádvořím byla dlouho nepřístupná, od roku 1993 se dočkala konzervace a po opravě dláždění roku 1998 začala nová etapa výzkumů v areálu. Na Pražském hradě sídlí specializované malé archeologické pracoviště, které je součástí Archeologického ústavu Akademie věd ČR.

1.1 Přírodní prostředí

Před vznikem Prahy bylo na místě dnešního hradu skalní břidlicové bradlo. Svahy byly pokryté lesem, při temeni spíše jen křovinami a vrchol byl pravděpodobně téměř holý. Ostroh byl rozdělen na dvě části hlubokou severojižní roklí,

⁵⁾ Karel Guth píše: „Až do převratu byl Pražský hrad pro archeologické studium zakletým zámek, žárlivě střeženým rakouským dvorním erárem. Výjimku činilo pouze staveniště svatovítského dómu, kde architekti J. Mocker a Dr. K. Hilbert odkryli zbytky prvních dvou kostelů svatovítských.“ Guth K.: *Praha, Budeč a Boleslav*. Praha, nákl. vl. 1934.

spadající v místech dnešní Zlaté brány chrámu sv. Víta směrem jižním. V rokli před Zlatou branou prýštil pramen, který měl později velký význam pro zásobování hradu vodou a byl známý jako svatováclavská studánka. Voda z tohoto výronu přispěla patrně i k modelování hluboké jižní rokly.

Hradní návrší bylo postupně rozšiřováno navážkami a tím se náhorní platforma rozšiřovala. Okraje platformy mají tendenci sjíždět do údolí a byly v historických dobách podchycovány systémem opěrných zdí a budov.

Je otázkou, zda na místě hradu bylo dříve sněmovní pole, jak by se dalo usoudit z Kristiánovy legendy⁶⁾. Nerovný, až rozeklaný a svažitý povrch hradního ostrohu nebyl patrně vhodným shromaždištěm. Na schematických rekonstrukcích⁷⁾ je zatím plocha hradu kreslena jako ideálně rovná. Je tomu tak proto, že detailní studium průběhu podloží teprve začíná a částečná rekonstrukce by byla zavádějící.

1.2 Vývoj hradního opevnění

Počátky slovanského osídlení hradního ostrohu nejsou zdaleka jasné. Novější průzkumy odhalily několik fází nejstaršího opevnění, a tak se otevřela otázka většího stáří Pražského hradu, než se dříve předpokládalo, snad až někam před polovinu 9. století.

První příkop se datuje před léta 850/860. Brzy byl zaplněn sídlištními či odpadovými vrstvami a osídlení se rozšířilo za okraj příkopu. Následovala druhá fáze osídlení. Z ní se opevnění nenašlo, protože se na předpokládaných místech ještě nekopalo⁸⁾. Třetí fáze osídlení je od postavení kostela Panny Marie (882–884) knížetem Bořivojem.

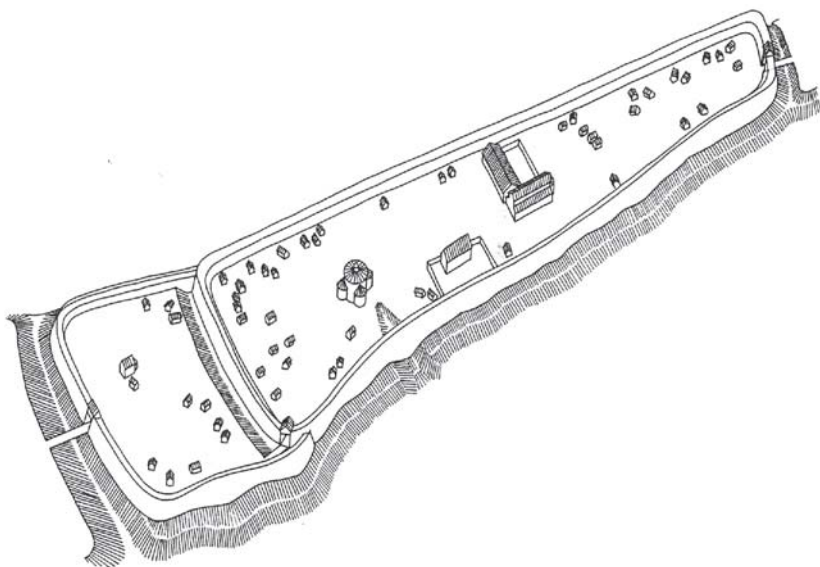
Staroslovanské hradiště bylo obeháno dřevohlinitou hradbou či valem⁹⁾: násypem z hlíny a kamenů, zpevněným dřevěnou konstrukcí. Na vnější straně byla hradba obložena opukou, přičemž pojivem byla pouze hlína. Z vnitřní strany zajišťovalo prkenné obložení hliněný násep před rozvalením. Šířka hradby byla až 8 m, původní výška snad více než 4 m, dochovaná výška 1,5 m. Výbudování prvního nalezeného valu se spojuje s dobou vlády Spytihněva I., tedy po roce 895. Val jednak ohraničoval hradiště, jednak odděloval akropoli (na místě dnešního III. nádvoří) od předhradí (na místě dnešního II. nádvoří).

⁶⁾ Podle Frolíka a Smetánky jde o výklad slova *campus*, jímž je označeno místo, kde se radily rozvaděné strany po vyhnání Bořivoje na Velkou Moravu. Frolík J., Smetánka Z.: *Archeologie na Pražském hradě*. Praha/Litomyšl, Paseka 1997, s. 48.

⁷⁾ Například v knize Frolík, Smetánka, *op. cit.* v pozn. 6, s. 227–228.

⁸⁾ Frolík, Smetánka, *op. cit.* v pozn. 6, s. 53: „Navíc je výběr místa pro výzkum určený stavební aktivitou a nikoli přáním archeologa.“

⁹⁾ Dřevohlinitá hradba je archeology označována ne zcela přesně jako valové opevnění nebo jednoduše val. Dříve se často používal termín val, až v poslední době je nahrazován pojmem dřevohlinitá hradba.

Pražský hrad kolem roku 1000. Hmotová rekonstrukce podle P. Chotěbora. Převzato z Frolík J., Smetánka Z.: *Archeologie na Pražském hradě*. Praha/Litomyšl, Paseka 1997, s. 143.

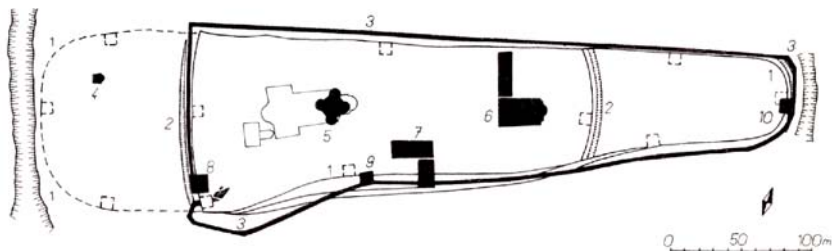
Od roku 1135 začala výstavba kamenného románského opevnění. To sledovalo v hlavních rysech linii staršího opevnění, na jižní straně došlo k mírnému zvětšení opevněné plochy – hradební zeď byla vestavěna do příkopu dřívějšího valového opevnění.

1.3 Brány Pražského hradu

Původní brány dřevohlinitého opevnění nebyly přímo archeologicky zjištěny. Jejich poloha se předpokládá podle zbytků cest a podle pozdějších bran v kamenném románském opevnění.

Původní akropole hradu se rozkládala na dnešním III. nádvoří. Na její západní straně je valové opevnění zčásti zachováno pod příčným traktem mezi II. a III. nádvořím. V této západní linii byla zřejmě brána u dnešní Bílé věže, v jihozápadním rohu III. nádvoří. O její existenci nepřímě svědčí oblázkové a prkenné cesty na III. nádvoří a pozdější brána románského hradu. Předpokládá se, že tato brána propojovala akropoli a opevněné západní předhradí. Je též možné, že branou vedla cesta ven z hradu po mostě přes příkop.

Jak vypadalo západní předhradí (na místě I. a II. nádvoří) není blíže známo. Celá plocha je velmi poškozena pozdějšími stavebními zásahy a je také

Schematický pláněk Pražského hradu v období raného středověku: (1) Linie opevnění z 9./10. století, plnou čárou jistý nebo pravděpodobný průběh; na jižní straně opevnění třikrát překládáno. Čárkované předpokládané opevnění západního předhradí a předpokládané věže předrománského opevnění. (2) Příkopy oddělující jádro hradu od východního a západního předhradí. (3) Schematicky naznačený průběh opevnění připsaného Ivanem Borkovským knížeti Břetislavu I. (první polovina 11. století); podle ostatních badatelů náležejícího však až době Soběslava II. v první polovině 12. století. (4) Kostel Panny Marie z konce 9. století. (5) Rotunda sv. Václava, před rokem 935. (6) Bazilika sv. Jiří před rokem 921, s pozdějším křídlem kláštera. (7) Knížecí palác, zprvu dřevěný, nejpozději od poloviny 12. století kamenný. (8) Západní brána. (9) Jižní brána. (10) Východní brána. Převzato z Smetánka Z.: *Hledání zmizelého věku. Sondy do středověkých Čech*. Praha, Mladá fronta 1987, s. 13.

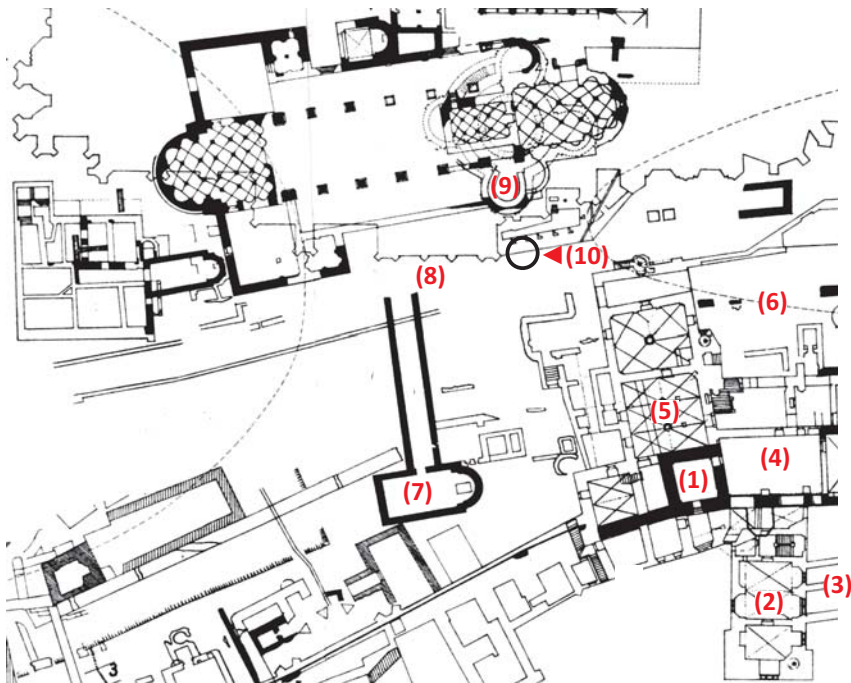
vzhledem k současné zástavbě špatně přístupná archeologickému výzkumu. Brána byla asi v severozápadní části v linii opevnění nad hradčanskou brázdou, v blízkosti kostela Panny Marie¹¹⁾. Další brána mohla být v jižní části západního předhradí, jak ukazuje model Hradu kolem roku 1000 na výstavě *Příběh Pražského hradu* ve Starém královském paláci.

Na severní straně Hradu se vzhledem ke špatnému přístupu (Jelení příkop) o bráně dřevohlinitého valu neuvažuje.

Na východní straně na Opyši byla zřejmě malá branka, která měla podružný význam. Branku dokládá kronikář Kosmas, který zmiňuje útek části polské posádky „*po příkré cestě, které se obecně říká na opyši hradu*“, kde byli někteří z nich v úzké zadní brance umačkáni. Kosmas vyjádřil slovo *opyš* latinským *cauda*, které má význam *ocas*¹²⁾. Vrch, na kterém stojí Pražský hrad, přirovnával Kosmas k delfinovi, přičemž ocas je právě na Opyši.

¹¹⁾ Podle Dalimilovy kroniky postavil na Hradě kníže Bořivoj dva kostely: „*Prvý kostel v Hradci postaví, svatému Klimentu jej oslaví; druhý svatě Márie na Prazě, ot velikých vrat inhed na dráze*“.

¹²⁾ Tomek (*op. cit.* v pozn. 2) píše: „*nebudeme pochybovati, že Cosmas ... slovy per caudam urbis nic jiného nemyslí než řečenou horu Opyš, čili nynější zadní zámecké schody a že tedy celé jeho vypravování ne na město, nýbrž na hrad Pražský se vztahuje.*“

Pražský hrad v románské době, zachované části staveb z doby románské (černě) jsou vkresleny do situace Hradu z konce 19. století: (1) Jižní brána, (2) Ludvíkovo křídlo, (3) Tereziánské křídlo, (4) Vladislavský sál, (5) Sloupová síň Václava IV., (6) Severní palácový dvorek, (7) Kostel sv. Bartoloměje, (8) Zlatá brána katedrály sv. Víta, (9) Hrob sv. Václava, (10) Svatováclavská studánka.

1.4 Jižní brána

Pro výklad písně Oldřich z Rukopisu královédvorského je nejzajímavější jižní opevnění hradiště směrem k Vltavě. Podle RK se čeští vojáci dostali do hradu, obsazeného Poláky, díky tomu, že stráž otevřela „*bránu přes vltavu*“, když pastucha vyháněl stádo na pastvu. V pozdějším kamenném románském opevnění Hradu skutečně byla jižní brána, od níž vedla serpentínami cesta dolů směrem k Vltavě. Nicméně děj písně Oldřich se odehrává roku 1004. Proto je důležité posoudit, zda jižní brána byla už v dřevohlinitém opevnění.

1.4.1 Kamenná jižní brána

V době nálezu Rukopisu královédvorského nebyla známa ani existence kamenné románské brány Pražského hradu z 12. století. Její zdivo bylo objeveno až po

vzniku Československé republiky při vyklízení sklepů pod Vladislavským sálem¹³⁾. Šlo o věžovitou průjezdní stavbu na západní straně starého královského paláce. Věž je čtvercového půdorysu o rozměrech 9×9 m a dochovala se v plné výšce (asi 30 m). Klenba spodního prostoru je křížová. Vjezdové portály mají rozdílnou výšku, což svědčí o tom, že cesta v bráně směrem do hradu stoupala. Nad branou bylo nízké polopatro bez oken, přístupné z východní hradební zdi. Nad ním byla jizba s krbem a s velkým půlkruhem sklenutým oknem. Toto patro bylo přístupné od severu z pavlače. Z koutu místnosti vedly schody do třetího patra. Věž byla ukončena cimbuřím¹⁴⁾. Zuby cimbuří jsou zazděny v západní štítové zdi Vladislavského sálu¹⁵⁾.

Brána sloužila pro vstup do hradu, ale i pro vypouštění splašků z hradního nádvoří¹⁶⁾, protože zde stále přetrvával spád dřívější rokle. Ale kvůli nánosům a odpadkům se zvyšoval terén uvnitř hradu po obou stranách cesty k bráně. Tak se cesta dostala pod úroveň terénu o jedno celé patro a tvořila jakýsi úvoz, nepoužitelný již pro vozy, ale jenom pro pěší. Stěny úvozu byly obezděny kvádríky proti sesouvání. Nicméně ještě v průběhu 13. století byla brána zazděna a nadále sloužila jako sklep.

Těleso brány bylo obestavěno a tím zabudováno do paláce. Kvádríkové zdívo věže, zčervenalé žárem, můžeme vidět dodnes v západní čelní zdi Vladislavském sálu a v jeho předsálí¹⁷⁾. Dovnitř místnosti nad jižní branou lze vstoupit při návštěvě výstavy *Příběh Pražského hradu*. Malá část jižního průčelí je viditelná ze zahrady Na Valech¹⁸⁾. Kamenná jižní brána je vyobrazena na dřevorytu Michaela Wolgemuta a Wilhelma Pleydenwurffa z roku 1493 (Schedelova kronika, Norimberk 1493), i když ne zcela přesně. Je na obraze posunuta trochu k západu¹⁹⁾.

Zmínku o této bráně najdeme v třeboňské kronice, kde se píše o husitském procesí roku 1431 po vítězství u Domažlic²⁰⁾. Pod účastníky procesí se prolomil most hradu pražského u brány, kterou se chodí k řece: „*pons castri Pragensis circa valvam, qua itur ad flumen*“.

¹³⁾ Guth, *op. cit.* v pozn. 5, s. 22.

¹⁴⁾ Fiala K.: *Hrad pražský v době románské*. Praha, Společnost přátel starožitností 1933, s. 8.

¹⁵⁾ Vlček P. a kol.: *Umělecké památky Prahy. Pražský hrad a Hradčany*. Praha, Academia 2000, s. 162–163.

¹⁶⁾ Fiala, *op. cit.* v pozn. 14, s. 9.

¹⁷⁾ Vlček, *op. cit.* v pozn. 15, s. 163.

¹⁸⁾ Pozůstatky kamenné jižní brány zjistil také František Kolda při prohlídce hradní zdi nad zahradou Thunovského paláce. Kolda F.: *Rukopisy a věda. Nové důkazy pravosti Rukopisu královédvorského a zelenohorského provedené rozbořem vědeckých námitek a vlastní tvorby Hankovy*. Praha, V. Kotrba 1931.

¹⁹⁾ Šonka J.: Jižní brána Pražského hradu. *Dějiny a současnost* 8, 1966, č. 4, s. 44–45.

²⁰⁾ Událost popisuje také kronika Bartoška z Drahonic slovy: „*pons ante castrum Pragense ruptus est anterior*“ (prolomil se přední most před hradem pražským). Šonka, *op. cit.* v pozn. 19.

Detail zobrazení Pražského hradu na dřevorytu Michaela Wolgemuta a Wilhelma Pleydenwurffa ze Schedelovy kroniky (Norimberk 1493).

1.4.2 Dřevěná jižní brána

Nález, který by se dal chápat jako zbytky původní jižní brány v dřevohlinitém opevnění, oznámil archeolog Karel Fiala roku 1933 (cit.²¹⁾). V násypu pod takzvanou sloupovou síní²²⁾ byly nalezeny stopy tří sloupových dřvků (ze čtyř) do čtverce rozestavěných. Fiala soudil, že tyto pozůstatky, severně od jižní zděné Soběslavovy brány, „*mohou býti zbytky staré brány ve valech starších ohrazení XII. století*“²³⁾. Protože se obydlený prostor postupně rozšiřoval, nelze hledat bránu dřevohlinitého opevnění na stejném místě jako bránu zděnou, ale o něco výše po svahu.

Uvedený nález byl však zanedlouho vyložen jinak. Archeolog Ivan Borkovský již roku 1949 zastával názor²⁴⁾, že jámy po sloupech, které našel Fiala, jsou mladší; nalézají se mnohem výše od prahu zděné brány, přímo před jejím otvorem, a pocházejí z jakési dřevěné stavby, vystavěné po zazdění nebo zmenšení vchodu do brány, nejspíše po úplném zániku její funkce, tedy někdy v druhé polovině 13. století. Borkovský byl nicméně přesvědčen, že jižní strana hradiště si v 10.–11. století vynucovala zvláštní bránu²⁵⁾: „*Brána dřevěná chránila roklí, do níž směřovaly cesty. I kdyby cesty původně sem nesměřovaly, stavitelé hradiště potřebovali věž, která by ze strategických důvodů, hlavně*

²¹⁾ Fiala, *op. cit.* v pozn. 14, s. 5, poznámka pod čarou.

²²⁾ Sloupová síň Václava IV. je v severním křídle starého královského paláce. Opírá se o věž jižní brány na severní straně o patro výše. Viz obrázek na s. 239.

²³⁾ Fiala, *op. cit.* v pozn. 14, s. 5, poznámka pod čarou č. 3.

²⁴⁾ Borkovský I.: *O počátcích pražského hradu a o nejstarším kostele v Praze*. Praha, Orbis 1949, s. 31.

²⁵⁾ Borkovský, *op. cit.* v pozn. 24, s. 30.

defensivních, chránila sídlo knížecí před překvapením. Jinak hrozilo nebezpečí, že nepřítel při útoku na hradiště mohl by velmi dobře použít nechráněné rokle k snadnému dobytí hradiště. Nelze proto předpokládat, že jižní zděná brána vznikla teprve v 12. století; její vznik třeba hledati v době počáteční výstavby hradiště prvními historickými Přemyslovci.“

Borkovský poznamenává, že tyto úvahy nemají opodstatnění v nálezech, které se patrně ani v budoucnu nevyskytnou; vše totiž zmizelo pod stavbami zděných paláců a hradeb. Soudil²⁶⁾, že „*najít stopy po dřevěné jižní bráně 10.–11. století se sotva podaří. Místa, o která by šlo, jsou již dávno prokopána základy pozdějších staveb; zbyly zde jen malé plochy neporušeného starého terénu, jež nepřicházejí v úvahu pro místo, kde jižní dřevěná brána asi stála.*“

1.5 Zbytky cest

Nepřímým důkazem existence staré jižní brány dřevohlinitého opevnění jsou nálezy cest. Na základě staré cesty předpokládal existenci jižní brány ve valovém opevnění již Karel Guth²⁷⁾: „*nemáme sice bezpečné jistoty, že cesta i brána zde byly již při valovém opevnění v 11. století, ale lze ji s největší pravděpodobností předpokládati, poněvadž podobné cesty nebyly jistě zřizovány jen z nahodilých příčin.*“ Na námitku Josefa Cibulky, že cesta nebyla nezbytně nutnou na nejstrmější a nejméně schůdné stráni v době neznající serpentinu, odpověděl Guth, že jižní svah byl značně změněn pozdějšími úpravami.

Cesta od brány zjevně vedla dolů po jižním svahu na Malou Stranu a k Vltavě. Karel Fiala²⁸⁾ předpokládal, že cesta vedla k řece a vltavskému brodu podle přirozeně vzniklé strouhy splaškové od prolákliny proti kapli sv. Václava. „*Byla tu z podhradí zajisté živěji užívaná cesta, čehož doklad možno spatřovati v té okolnosti, že při této cestě v době románské a později vzniklo 5 kostelů a kaplí (i se sv. Mikulášem).*“²⁹⁾

V letech 1936–1937 byl jižně od Vladislavského sálu pod tereziánským křídlem odkryt valový násyp a na jeho svahu byly zjištěna stará cesta, existující tam před výstavbou zděné brány. Cesta vedla vně hradu od brány k jihovýchodu po východním svahu rokle, směrem k hospodě „U zlaté studně“. Nicméně z krátkého úseku nelze s jistotou určit, kudy cesta pokračovala dál, zda rovně po svahu v naznačeném směru, nebo zda zahýbala k brodu.

²⁶⁾ Borkovský, *op. cit.* v pozn. 24, s. 31.

²⁷⁾ Guth, *op. cit.* v pozn. 5, s. 22.

²⁸⁾ Fiala, *op. cit.* v pozn. 14, s. 3.

²⁹⁾ Fiala, *op. cit.* v pozn. 14, s. 3. Tyto kostelní stavby se připomínají v názvu dnešního Pětikostelního náměstí.

Byly zjištěny dvě vrstvy nad sebou. „*Cesta spodní, starší, pochází z doby před výstavbou zděné brány; lze ji datovati do 10.–11. století. Povrch cesty byl vyložen oblázky, na nichž byly nalezeny železné hřebíky, zvířecí kosti a keramické zbytky, které podle našich dnešních znalostí pocházejí ze zmíněné doby.*“³⁰⁾ Na spodní cestě leží vrstva 40–50 cm silná. Keramický materiál v navážce lze datovat do 10.–12. století³¹⁾. Na ní byla zjištěna vrchní cesta, stavěná také z oblázků a kamenů. Vrchní cesta byla široká 355 cm.

Borkovský píše³²⁾, že spodní cesta „*je pěkně dlážděna kameny, valouny a opukou; z její úpravy a pečlivého vzhledu lze souditi, že měla větší význam než popsaná již cesta horní, mladší. Šířka této starší cesty dosud zjištěna nebyla. Považuji ji za starou cestu k dřevěné bráně valového opevnění; její vznik lze – také podle keramických zbytků – klásti se vši jistotou do 10. století. Dosud ještě není dobře prozkoumána.*“

Tyto cesty ležely v proláklíně. Po straně jihozápadní, tedy směrem k otevřenému svahu, byla ohradní opuková zeď z řádkového zdiva na maltu. Kameny byly pěkně osekávané a zeď byla z vnitřku rovná, stavěná na jednu vrstvu kamenů. Po zazdění jižní brány tato zeď nebyla udržována a spadla lícem na dlážděný povrch, rozpadla se, a tak byla archeology nalezena. Její výška byla dříve alespoň 2 m (cit. ³²⁾).

Pravděpodobně v jižní bráně nebo nad ní uvnitř hradu na dnešním III. nádvoří se cesta rozdvojovala. Jedna odnož mířila asi ke kostelu sv. Bartoloměje a druhé rameno směřovalo rovně nahoru roklí ke sv. Vítu³⁴⁾, do místa, kde bylo nalezeno 11 vrstev dlážděných cest nad sebou. Tyto cesty šly přes roklí, navážky pod dlážděním vyrovnávaly proláklinu rokle. Nejspodnější cesty ukazují na společný původ se začátky hradiště. Cesty byly zjištěny u zdi severozápadního křídla románského knížecího paláce a byly také při stavbě základů těchto zdí prokopány. „*Z toho je zřejmo, že cesty buď odbočovaly k jihu, nebo měly odnože pod zmíněné křídlo až k bráně.*“³⁵⁾

1.6 Prokopaný dvorek

Borkovský soudil, že knížecí palác stál v době valového opevnění v místech, kde je dnes severní palácový dvorek, a to spíše ve východní polovině dvorku. V západní části dvorku předpokládal příchod ke knížecímu paláci jižní branou již v 10.–11. století. Ukazují na to prokopané terény a nalezené keramické a dřevěné

³⁰⁾ Borkovský, *op. cit.* v pozn. 24, s. 27 a 45.

³¹⁾ Borkovský, *op. cit.* v pozn. 24, s. 45.

³²⁾ Borkovský, *op. cit.* v pozn. 24, s. 46.

³³⁾ Borkovský, *op. cit.* v pozn. 24, s. 27.

³⁴⁾ Borkovský, *op. cit.* v pozn. 24, s. 27.

³⁵⁾ Borkovský, *op. cit.* v pozn. 24, s. 46.

zbytky³⁶⁾, pocházející z 10. století³⁷⁾. Uložení vrstev na dvorku³⁸⁾ dle Borkovského nasvědčuje tomu, že již ve starším období, před stavbou zděného paláce, byl svah návrší prokopán, což souviselo se stavbou jižní brány valového opevnění³⁹⁾.

Borkovského lokalizace původního knížecího paláce není dnes uznávána. Dnešní archeologové zastávají opatrné stanovisko, že není známo, kde byl knížecí palác do roku 1135 (cit.⁴⁰⁾). Při stavbě zděného románského opevnění (od roku 1135) byl postaven nový palác, jehož poloha už je nesporná – zdi jsou zachovány dodnes pod Vladislavským sálem.

1.7 Dalimilova kronika

Pro existenci jižní brány by mohl svědčit i Dalimilův slovní obrat, že „*Čechové na Prahu vzběhú*“, tedy vojsko se při dobývání hradu pohybovalo vzhůru do kopce. Jižní branou se dalo dostat přímo do středu hradu, zatímco při vstupu od západu bylo nutné překonat opevněné západní předhradí. Vstup Čechů od jihu by proto naznačovala i Dalimilova slova „*Češi střed hrada stojechu, za Polany neběžechu*“. Neběželi za nimi, protože vpádem do střední části hradu byl boj vlastně již rozhodnut⁴¹⁾.

1.8 Pochybnosti o jižní bráně

Starší archeologové byli tedy přesvědčeni, že jižní brána dřevohlinitého opevnění existovala. Tato brána byla znázorňována na obrazech dřívější podoby Pražského hradu. Ještě v publikaci Zdeňka Smetánky z roku 1987 tuto bránu můžeme vidět⁴²⁾ (reprodukováno zde na str. 238), i když Smetánka uvažuje, že její existence není jistá: „*Podobně je tomu i na jihu hradiště. Jsou zde sice zbytky starých cest, ale z jejich směrů nelze bezpečně odvodit místo brány z 10.–11. století. Je tu samozřejmě pozůstatek pozdější románské, ještě asi ve 12. století zazděné brány, ale co to vypovídá o situaci v 11. století? Skoro nic.*“⁴³⁾

³⁶⁾ Borkovský, *op. cit.* v pozn. 24, s. 28.

³⁷⁾ Borkovský, *op. cit.* v pozn. 24, s. 51.

³⁸⁾ Vrstvy dvorku uvádí Borkovský, *op. cit.* v pozn. 24, s. 28–29.

³⁹⁾ Borkovský, *op. cit.* v pozn. 24, s. 30.

⁴⁰⁾ Frolík, Smetánka, *op. cit.* v pozn. 6, s. 95.

⁴¹⁾ Urban K.: O čem svědčí model pražského hradu z X. století. *Almanach rukopisné obrany II.* Praha, Neklan 1993, s. 72–84.

⁴²⁾ Smetánka Z.: *Hledání zmizelého věku. Sondy do středověkých Čech.* Praha, Mladá fronta 1987, s. 13.

⁴³⁾ Smetánka, *op. cit.* v pozn. 42, s. 14.

Tyto pochyby naznačily změnu dosavadních představ o jižní bráně. V 90. letech 20. století došli někteří archeologové k názoru, že jižní brána v dřevohlinitém opevnění nebyla. Dodnes respektovaná publikace Frolíka a Smetánky z roku 1997 má za prokázanou pouze zděnou jižní bránu ze 12. století. Autoři usuzují, že „*nejdou žádné náznaky pro její větší stáří*“, a o existenci brány se vyjadřují dosti rezolutně⁴⁴⁾: „*Dříve předpokládaná brána na jižním svahu nebyla nikdy prokázána a její existence pro toto období je nepravděpodobná. Důvodů je více. Tři vstupy do hradiště se zdají být již nadměrné, neboť by značně zmenšovaly bezpečnost lokality: obdobné uspořádání bran není ze středoevropského prostoru nikdy známo. Kromě toho v místech domnělé brány novější průzkum odhalil kostrové pohřebiště datované do 11. a počátku 12. století.*“ V letech 1986–1987 zde bylo odkryto 16 hrobů. Pohřebiště v širším okolí Ludvíkova křídla leželo těsně pod jižním valovým opevněním a později bylo přeřato linií románské hradby z roku 1135 a zaniklo. Hradební věž se zděnou jižní branou stojí přímo v pohřebišti⁴⁵⁾.

Nyní by bylo na místě podrobně zvážit, zda nalezené pohřebiště z 11. století vylučuje existenci jižní brány v době dobytí Prahy knížetem Oldřichem roku 1004 a v době starší. Bylo by dobré, aby zájemci o Rukopisy sledovali tuto otázku.

Lze vyslovit hypotézu, že vstup jižní branou mohl být uzavřen kolem roku 1055, kdy kníže Břetislav „*přestavoval hradby kolem dokola celého hradu Prahy*“, jak čteme u Kosmy. Břetislavova hradba dosud nebyla ztotožněna s konkrétními archeologickými nálezy. Borkovský soudil, že to byla opuková hradba, zděná na maltu⁴⁶⁾. Dnešní archeologové považují Břetislavovu hradbu za dřevohlinitou⁴⁷⁾, nebo je láká možnost, že se její pozůstatky zachovaly v podobě kamenné hradby, spojené prostým jilem⁴⁸⁾.

1.9 Propojení s malostranským podhradím

Neexistence jižní brány v dřevohlinitém opevnění není mezi archeology přijímána všeobecně. Otázka hlavních komunikací a odpovídajících vstupních bran Pražského hradu je stále předmětem odborných diskusí. Ivana Boháčová a Jan Havrda vyslovují odlišné stanovisko⁴⁹⁾: „*O možném přímém propojení hradu s malostranským podhradím nepochybujeme, i když jeho doklady chybí.*

⁴⁴⁾ Frolík, Smetánka, *op. cit.* v pozn. 6, s. 86, 124–125.

⁴⁵⁾ Frolík, Smetánka, *op. cit.* v pozn. 6, s. 171.

⁴⁶⁾ Borkovský I.: *Pražský hrad v době přemyslovských knížat*. Praha, Academia 1969, s. 56.

⁴⁷⁾ Frolík, Smetánka, *op. cit.* v pozn. 6, s. 148.

⁴⁸⁾ Boháčová I., Havrda J.: Nejstarší opevnění Prahy. In: *Průvodce pražskou archeologií. Památky známé, neznámé a skryté*. I. Boháčová, J. Podliska (ed.). Praha, Národní památkový ústav 2018, s. 70–75.

⁴⁹⁾ Boháčová, Havrda, *op. cit.* v pozn. 48, s. 75.

Předpokládaná komunikace spojující podhradí s panovnickou rezidencí mohla využívat zmíněnou jižní roklí, stejně jako tomu bylo v období románském, pro které máme doloženo a dodnes dochovánu bránu jižní při západním průčelí románského královského paláce. Zda další cesta z podhradí prostupovala i opevněním vedoucím po hraně svahu někde v blízkosti napojení jižní linie hradeb podhradí na toto opevnění, nevíme. Propojení jednotlivých opevněných areálů pražské aglomerace však považujeme za více než pravděpodobné. “

1.10 Tok vody na Hradě

Nelze přehlížet, že pro existenci jižní brány hovoří místní situace. Obrázky dřívějšího stavu hradu v publikaci Frolíka a Smetánky⁵⁰⁾ (reprodukováno zde na str. 237) znázorňují vše na rovné ploše, a proto si dnes plně neuvědomujeme, že nynější III. nádvoří vypadalo v minulosti jinak. Byla zde již zmíněná rokle a v ní dřevěné hospodářské stavby, chlévky pro vepře⁵¹⁾ a podobně.

Do rokle stékala dešťová voda z okolí a voda ze svatováclavské studánky. Podle Fialy byly roklí odváděny splašky z hradiště a podle takové strouhy šla přirozeně cesta⁵²⁾. Odtékající voda by jistě narušovala dřevohlinitou hradbu a bylo by tedy užitečné vypouštět vodu branou ven.

Působení vody v areálu hradiště bylo citelné. Na III. nádvoří byla při vykopávkách nalezena podlaha románského kostela, připisovaného sv. Bartoloměji. Ta se v průběhu věků zhroutila, pravděpodobně následkem vplavování podložní vrstvy do rokle⁵³⁾. Nezpevněný povrch hradiště, vystavený silnému provozu, byl ve vyšších místech při deštích odplavován a zemina se ukládala v prohlubních, například nad valovým opevněním stojícím na svahu. Zemina se za valem zadržovala a usazovala a postupně zvyšovala terén, a tak ho zarovnávala. Terén byl zarovnáván také navážkami a odpadními vrstvami.

V 15. století byl zbořen kostel sv. Bartoloměje a prostor III. nádvoří byl od té doby volný, i když byl rozdělen dvěma opěrnými zdmi, vyrovnávajícími spád terénu do tří velkých stupňů. Zcela jednotnou plochou se nádvoří stalo až ve 20. století. Dnešní Býčí brána ze III. nádvoří dolů do zahrady má v sobě schodiště pro překonání terénního rozdílu.

O toku vody v dávné Praze hovoří také zpráva Ibráhíma Ibn Jákúba z 10. století. Zpráva ve verzi al-Himjáriho ze 14./15. století říká, že Brágha „je vystavená na řece, která je tam, z kamene a z vápna ... V její vyšší části je velká

⁵⁰⁾ Frolík, Smetánka, *op. cit.* v pozn. 6, s. 143, 227–228.

⁵¹⁾ Odtud mohl vycházet pastucha.

⁵²⁾ Fiala, *op. cit.* v pozn. 14, s. 3 dole.

⁵³⁾ Cílek V., Korba M., Majer M.: *Podzemní Praha*. Praha, Eminent 2008., s. 227.

*opevněná tvrz a v ní jest pramen vody tekoucí po povrchu a jeho voda prosakuje rovinaté části jejího údolí.*⁵⁴⁾

Smetánka ještě v době, kdy předpokládal existenci jižní brány, vykládal Ibráhímův pramen jako pramen na Pražském hradě⁵⁵⁾: „*Skála hradiště je dost zvodněná a pramen dodnes působí starosti ve strži, která je teď zasypána pod dlažbou před Zlatou bránou Svatovítské katedrály. A to již není napájen povrchovou vodou, jak tomu bylo v minulosti, protože povrch Pražského hradu je dnes pečlivě vydlážděn, vyasfaltován a všechny povrchové vody jsou svedeny do kanalizace!*“

Poté, co někteří archeologové jižní bránu zavrhlí, je Ibráhímův pramen vykládan jinak. Studie Čihákové a Zavřela⁵⁶⁾ uvádí, že pramen nelze ztotožnit se studánkou v roklí na III. nádvoří Pražského hradu, neboť vody v letenském souvrství mají malou vydatnost. Ibráhím dle této studie mohl mínit malostranský potok. Autoři konstatují: „*Nevíme, zda město dosahovalo až k prameni Malostranského potoka (pramenil na Petříně), a kolik dalších pramenů a menších vodotečí se na zkoumaném území vyskytovalo. Prameny a mokřadla byly jistě i na jiných místech malostranské kotliny, např. před budovou parlamentu ve Sněmovní ulici.*“

1.11 Otazníky zůstávají

Frolík a Smetánka uvádějí⁵⁷⁾ odhad, že z celkové plochy Pražského hradu bylo dosud úplně prozkoumáno asi 10 %. Asi 10 % plochy je již pro archeologický výzkum trvale ztraceno. Dalších 60 až 70 % je výzkumem dotčeno jen částečně, například celé III. nádvoří, kde výzkum dosáhl jen na počátek nejdůležitějších starých vrstev, a 10 až 20 % je zcela nedotčeno.

Dosud nebyly zjištěny objekty, které na Hradě zcela jistě existovaly. Například na Hradě byla šperkařská dílna a mincovna, ale dosud nebyly nalezeny. Dokonce ani není známo, kde stál před rokem 1135 knížecí palác. Zbytek stavby s trojúhelníkovými dlaždicemi, který považoval Borkovský za pozůstatek knížecího paláce, byl dle dnešních archeologů vně opevněné plochy.

Archeologický průzkum Pražského hradu tedy ještě nebyl ukončen a můžeme očekávat další nálezy.

⁵⁴⁾ Z arabského textu není jasné, zda zdroj pramenů ve městě nebo v tvrzí. Čiháková J., Zavřel J.: Ibráhímův text a archeologické poznání Malé Strany. *Archeologica Pragensia* 13, 1997, s. 93–103.

⁵⁵⁾ Smetánka, *op. cit.* v pozn. 42, s. 41.

⁵⁶⁾ Čiháková, Zavřel, *op. cit.* v pozn. 54, s. 96.

⁵⁷⁾ Frolík, Smetánka, *op. cit.* v pozn. 6, s. 28.

2. Malá Strana

Náš náhled na Malou Stranu se významně změnil v 90. letech 20. století díky nálezům pozůstatků původní dřevohlinité hradby. Ukazuje se, že Praha byla již v 10. století výjimečná svým rozsáhlým podhradím s opevněním stejně mohutným či dokonce větším než panovnická rezidence.

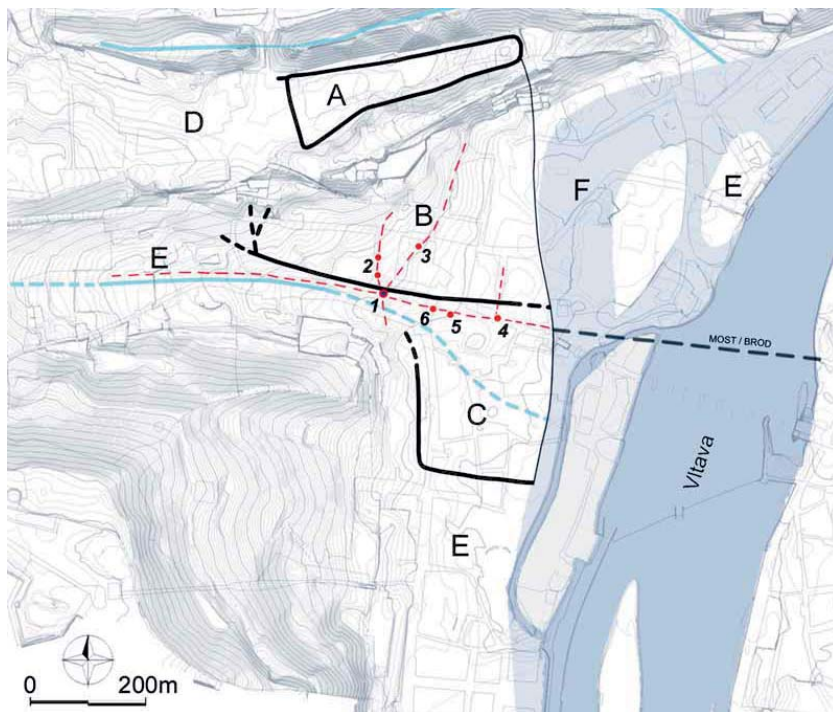
„*Starší badatelé o fortifikaci podhradí neuvažovali, neboť žádné písemné svědectví o raně středověkých hradbách se nedochovalo.*“⁵⁸⁾ Do roku 1994 se běžně považoval za počátek existence opevnění Malé Strany rok 1257, rok založení zděných gotických hradeb. V roce 1994 byl archeologicky prokázán výrazně starší systém opevnění z 9. a 10. století. Od té doby se počet nálezů ještě rozhojnil.

Tyto nálezy ukazují, že Malá Strana byla jádrem, kolem kterého vznikala Praha. Původní jádro Prahy, tedy především živé tržiště, o kterém psal Ibrahím Ibn Jákúb, se dlouho předpokládalo v Ungeltu, i když archeologické doklady chyběly. Nicméně v roce 1943 našel Ivan Borkovský na Malostranském náměstí stopy osídlení z doby římské a pak vrstvy se slovanskou, tak zvanou hradištní keramikou, jakou neznal z opačného břehu Vltavy. Naznačil, že ono nejstarší tržiště mohlo být na Malé Straně.

Ze současných výzkumů plyne, že na Malé Straně se sídlilo již v době římské na počátku našeho letopočtu. Po mezeře několika století (od 9. století) se pod Pražským hradem vyvíjí osídlení, které trvá dodnes. Na počátku 10. stol. došlo k prudkému růstu malostranské osady. Stopy osídlení a výroby se táhnou souvisle na jih za bývalý malostranský potok a na západ ke Strahovu. Starobylost a důležitost malostranského osídlení dokládá také skupina dnes již zničených románských kostelů v okolí Pětikostelní ulice a zděná jižní brána Pražského hradu.

Oproti gotickým hradbám, které se na Malé Straně dochovaly ve zbytcích nad terénem, pozůstatky starších hradeb raně středověkých byly objeveny ve sklepech a v podzemí. Důvodem je odlišný stavební materiál. Gotické hradby se stavěly z kamene, zatímco hradby raně středověké byly tvořeny dřevěnou konstrukcí, prosypanou hlínou a zpevněnou kameny. Vnější střena mohla být obložena čelní zdí z kamene, vnitřní stěna bývala ze dřeva. Takové hradby nejsou trvanlivé, docházelo k jejich rozvalení. V obydléném prostoru byly rozvalené pozůstatky překážkou, a proto byly odstraňovány. Z nejstarších opevnění nacházíme většinou jen zasypané příkopy. Z tělesa hradby se dochovaly jen drobné zbytky.

⁵⁸⁾ Tak uvádí Boháčová a Havrda (*op. cit.* v pozn. 48, s. 71), ve skutečnosti psal o opevnění Malé Strany již Hájek (viz níže Dodatky 4.2).

Rekonstrukční plán raně středověkého suburbia pod Pražským hradem s vyznačením průběhu opevnění, hlavních komunikačních směrů a archeologických nálezů raně středověkých cest. Červeně lokalizace jednotlivých nálezů raně středověkých cest a rekonstrukce jejich průběhu (čárkovaně). Modře trasa Malostranského potoka. (A) Pražský hrad ve starší raně středověké podobě. (B) Centrální část podhradí opevněna v raném středověku. (C) Jižní sídelní areál opevněný v raném středověku. (D) Hradčanský sídelní areál v předpolí Pražského hradu. (E) Osídlení vně opevnění malostranského podhradí. (F) Zaniklé holocenní koryto Vltavy. (1) Malostranské nám. čp. 260 a v bezprostředním západním sousedství objekt čp. 259. (2) Malostranské nám. čp. 993. (3) Malostranské nám. čp. 2. (4) Mostecká ulice. (5) Malostranské nám. čp. 271. (6) Karmelitská ulice. Převzato z Cymbalák T., Podliska J.: Nové objevy raně středověkých komunikací na Malé Straně v Praze (příspěvek k poznání komunikační sítě podhradí Pražského hradu). *Stoletá Praha* 25, 2009, s. 31–40.

Raně středověké opevnění Malé Strany lze členit do několika fází. Zjednodušeně se uvažuje o třech fázích. Jejich datace je stále předmětem diskuse. Datace se běžně určuje podle střepů keramického nádobí, přičemž mezi archeology nedochází vždy ke shodě. Nejstarší linie opevnění byla zkoumána na severní straně Mostecké ulice. Byl nalezen příkop, který byl v 9. stol. minimálně jednou čištěn a pak postupně zanesen splachovými sedimenty. Trval tedy delší dobu a není vyloučeno, že byl vyhlouben v 8. století. Novější linie byla jižně od

Mostecké ulice, zde příkop zanikl v 1. třetině 10. stol. Třetí fáze opevnění byla nalezena jižně od Maltézského náměstí.

Rozměry opevnění jsou udivující. Na jednom místě bylo zjištěno 7,8 m široké těleso hradby a 9,7 m široký příkop o hloubce 2,7 m. Jinde byla hradba široká 5,5 m, příkop široký 17–19 m a hluboký 6,3 m. Nejdelší zachovaný úsek opevnění má šířku hradby 6–8 m a příkop hlubší než 4,8 m.

Předpokládá se, že původní malostranské opevnění mělo tři hlavní brány. Nejvýznamnější byla v jihozápadním rohu Malostranského náměstí v dnešním čp. 259 (Hartigovský palác). K ní směřovaly cesty od západu a od jihu. Příchod ze západního směru, kudy by mohl přijít Oldřich se svými vladky, vedl trasou dnešních ulic Vlašská a Tržiště po jižním břehu dnes již zaniklého Malostranského potoka⁵⁹⁾. V blízkosti brány bylo nutné překročit Malostranský potok a bažinu, která byla minimálně 30 m dlouhá.

Na jižním okraji bažiny byly nalezeny pozůstatky robustní dřevěné konstrukce. Tuto konstrukci archeologové z rozpaků označují jako „*strategickou stavbu*“. Její podklad byl pečlivě připraven tak, že nejdříve byla vykopána 1,6 m hluboká základová jáma a zasypána kompaktnějším materiálem. Na něm byla postavena dřevěná konstrukce. Na ní byla buď věž, nebo to byla pata lávky či mostku. Mostek vedl přes mokřinu směrem do města. Na opačném konci mokřiny byl nalezen sled dřevěných vozovek z 10. století. Strategická stavba zanikla v 1. polovině 10. století.

V sousedství strategické stavby, v domě čp. 260, našli archeologové pozůstatky dřevěných cest. Konstrukce cest byla podobná: na dvou dubových vodicích trámech byly uloženy vedle sebe fošny. Nejstarší cesta A byla mírně zahloubená do podloží. Dvě mladší cesty B a C měly více úrovní, protože byly opakovaně obnovovány. Mezi úrovněmi byly jílovité a písčité sedimenty. Cesta B byla podepřena mohutnými sloupovými prvky. Po sloupech zůstaly zachovány kruhové negativy nadzemních částí sloupů. Svislé sloupy byly zpevněny šikmými vzpěrami. Cesta B tak měla ve své části podobu snížené mostní konstrukce přes podmáčený terén mokřiny. Cestu B vedla ve směru severo-západ-jihovýchod a je považována za ústřední. Pro nás je zajímavá představa, že by třeba i taková zvláštní stavba mohla být mostem z písně Oldřich. Podle malého počtu zlomků keramiky lze datovat cestu A na přelom 9. a 10. století, cesty B a C do 10. stol., jejich nejmladší úroveň na 1. pol. 11. století⁶⁰⁾.

⁵⁹⁾ Čiháková J.: Opevnění Malé Strany od 9. do 13. století. *Staletá Praha* 25, 2009, s. 2–25, pozn. pod čarou 16.

⁶⁰⁾ Cymbalak T., Podliska J.: Nové objevy raně středověkých komunikací na Malé Straně v Praze (příspěvek k poznání komunikační sítě podhradí Pražského hradu). *Staletá Praha* 15, 2009, s. 31–40.

Mokřina zanikla v důsledku změny hydrologického režimu v 11.–12. století. V místech domu čp. 259 byla později fortna. Do dnešní doby z ní zbyl průchod Hartigovským palácem mezi Malostranským náměstím a ulicí Tržiště.

Druhou bránu původního malostranského opevnění předpokládají archeologové u západního konce dřevěného mostu přes Vltavu. Nalézala se patrně někde v prostoru západní fronty Dražického náměstí. Na tuto bránu by nejlépe sedělo označení „*brána přes vltavu*“. Místní situaci by odpovídalo líčení Hájkovo, že Oldřichovi lidé sestoupili až na most dřevěný, a stáli pokojně blízko mostu zdvihnutého.

Třetí, severovýchodní brána původního malostranského opevnění se pravděpodobně nacházela v čp. 158, na místě nynějšího Pálffyho paláce. Její umístění je vyvozováno z nálezu souvrství dlážděných cest z 10.–13. století. I na tomto místě byla později fortna.

Po rozšíření opevněné plochy Malé Strany o areál kolem pozdějšího Maltézského náměstí musela být v její jižnější linii opevnění zbudována jižní brána. Předpokládá se, že stála přibližně v trase Nebovidské ulice.

Poznání vývoje malostranského opevnění je nicméně mezerovité. Přes nalezené pozůstatky není zřejmé, jak vypadaly malostranské hradby od 2. poloviny 10. století do poloviny 13. století. Nelze určit, nakolik v této době ještě přetrvávaly dosud uvedené linie opevnění⁶¹⁾. Zatím tedy nelze ani vyloučit, že podhradí v této době nebylo opevněno.

S neopevněnou Malou Stranou počítal Hájek ve své kronice. Příchod k bráně líčí tak, že lid český, vedený Berkovcem, pomaličku sestupoval skrze Menší Město pražské. Podle Hájka býval chápán i RK tak, že Oldřich s vладыky se ukryli v nechráněné Malé Straně. Na nelogičnost tohoto výkladu upozornil Brandl⁶²⁾ a navrhl interpunkci veršů:

*S hory dolův. Ticho vsě, tichůnko
v tichej Praze. Chytro pokrychu sě,
oružie vsě krzny zahalichu.*

Sestup ze Strahova je v RK vyjádřen pouze dvěma slovy „*s hory dolův*“. Tak stručný popis může být vyložen i jako sestup podél hradeb Malé Strany k bráně, ba i jako krátký sestup ze Strahova přes Pohořelec k Pražskému hradu.

⁶¹⁾ Čiháková, *op. cit.* v pozn. 59, s. 15.

⁶²⁾ Brandl V.: Interpunkce, navržená pro jedno místo RKrál. *Listy filologické a paedagogické* 2, 1875, s. 29–30.

3. Jak to vlastně bylo?

Vyprávění o dobytí Prahy se v jednotlivých kronikách liší. Soudobý kronikář Dětmar⁶³⁾, biskup merseburský, popisuje dění tak, že vyhnaný Jaromír byl vyslán na rozkaz německého krále Jindřicha II. do Prahy s nejlepšími německými rytíři a se svými domácími spojenci. Polský kníže Boleslav Chrabrý byl varován a tajně se připravil k odchodu. Když téměř o půlnoci uslyšel zvonit zvony z Vyšehradu, uprchl se svými lidmi do vlasti. Nakonec byl Jaromír provolán za vládce a německý král jej obdařil všemi poctami.

V Kosmově kronice je dobyvatelem Prahy Oldřich, který byl předtím vězněn v Německu. Podle Kosmovy kroniky „*kníže Oldřich – nevíme jistě, zda tajně útekem vyváznuv či byv z rozkazu císařova propuštěn – vrátil se do vlasti, vešel do velmi pevného hradu Dřevíče a poslal odtud jednoho věrného svého bojovníka s úkolem, aby vnikl do hradu pražského, v noci zvukem trouby postrašil nic netušícího nepřítele.*“ Bojovník zatroubil na místě zvaném Žiži a mocným hlasem volal, že Poláci utíkají. Na Poláky padl strach a v panice utekli. Ráno kníže Oldřich vstoupil do hradu pražského a třetího dne dal svého bratra Jaromíra oslepit.

Za pozornost stojí, že Kosmas neví o příchodu německého vojska. Nepíše o něm a připouští, že Oldřich přitáhl „*tajně útekem vyváznuv*“. Je zřejmé, že Kosmův pramen hovořil pouze o příchodu Oldřicha, zřejmě s nevelkou družinou, stejně jako RK. Domácím vyprávěčům pověsti se nehodila skutečnost, že vysvobození přišlo s německým vojskem. A toto vojsko jistě nebylo malé, když s ním přitáhl i německý král a slavil pak v Praze svátek Narození Bohorodičky, jak dokládá Dětmar.

Celkový obraz událostí můžeme sestavit takto: německé vojsko táhlo do Prahy s cílem vyhnat Poláky. Oldřichovi a jeho nevelké české družině připadl úkol dobýt Malou Stranu. To se jim podařilo díky otevření brány pro pastuchu. Po proniknutí branou dovnitř udeřili na bubny a zatroubili na trubky. Dětmar i Kosmas potvrzují, že mezi válečníky probíhala zvuková signalizace. Německé vojsko bylo v blízkosti Pražského hradu nebo už přímo v něm a jeho zvuková znamení byla slyšet na Malé Straně. Poláci pochopili, že stojí proti velké přesile a ve strachu utekli.

Tomuto průběhu událostí nasvědčuje i postřeh Letošníkův⁶⁴⁾, že RK nemluví o boji Oldřicha s Boleslavem Chrabrým. V jiných epických básních RK básník rád staví proti sobě vůdce obou nepřátelských stran, jako Záboje a Luděka, Čestmíra a Vlaslava, Jaroslava a Kublajevce, ale v básni Oldřich toho neučinil.

⁶³⁾ Dětmar z Merseburku: *Kronika*. Praha, Argo 2008, s. 165–167.

⁶⁴⁾ Letošník J.: *Dějepisný rozbor Rukopisu kralodvorského*. Brno, nákl. vlastním 1910, s. 22.

Pokud Boleslav Chrabrý odešel z hradu již asi o půlnoci a k boji Oldřichovy družiny s Polany došlo dle RK teprve k ránu, nemohl se Oldřich s Boleslavem střetnout.

Můžeme snadno připustit, že Pražský hrad byl Poláky opuštěn kvůli příchodu německého vojska či po krátkém boji s ním. Domácí vypravěči však zdůraznili činnost Oldřichovy skupiny a o Němcích pomlčeli. Příímí účastníci z Oldřichovy družiny ani nemuseli být informováni o postupu Němců a troubení na Hradě či v jeho blízkosti si vyložili jako akci věrného Oldřichova bojovníka. Pozdější vyprávění o události pak bylo upraveno podle aktuální politické potřeby.

4. Dodatky

4.1 Byla Praha pouze Hrad?

V populární knize Miroslava Ivanova⁶⁵⁾ čteme zkratkovité vyjádření, že podle Tomka v 11. století „*se pod pojmem Praha myslel pouze Hrad*“. Přesněji řečeno, Tomek poukázal na použití slova *urbs* o Praze ve významu ne město Pražské, nýbrž hrad Pražský. Kosmovo vyprávění o výstavbě hradeb knížetem Břetislavem okolo „*urbis Pragae*“ vyložil Tomek tak, že slova se vztahují pouze na hrad Pražský⁶⁶⁾. V jiném článku píše Tomek⁶⁷⁾, že „*Dalimilovi jest Prahou hlavně hrad Pražský, tak jako Kosmovi urbs nebo civitas Praga v rozdílu od dolejšího města, kteréž nazývá suburbium*.“

Tvrzení, že název Praha se do poloviny 12. století vztahoval pouze na Pražský hrad, využil Zdeněk Fiala pro dataci Kristiánovy legendy do 12. století a později. S tím polemizoval v roce 1972 Jaroslav Ludvíkovský⁶⁸⁾, jenž ve svém překladu Kristiánovy legendy použil na třech místech formulaci „*město Praha*“ a provedl filologický rozbor latinského středověkého názvosloví. Archeoložka Jarmila Čiháková míní⁶⁹⁾, že tvrzení Fialy je vyvráceno zprávou Ibrahima Ibn Jákuha a archeologickými nálezy: „*Mám za to, že teorie Z. Fialy, nyní akceptovaná i J. Klápště a J. Žemličkou, že v 10. století byl miněn Prahou výlučně Pražský hrad, kolem kterého se rozkládalo osídlení bez vlastního jména (event. pojmenovaného Podhradí), je již překonaná*.“

Podle dnešních archeologických poznatků bylo v 10. století na levém břehu Vltavy opevněné město s hradem. Předpokládá se i opevnění v oblasti

⁶⁵⁾ Ivanov M.: *Tajemství RKZ*. Praha, Mladá fronta 1969, s. 397.

⁶⁶⁾ Tomek, *op. cit.* v pozn. 2, s. 38.

⁶⁷⁾ Tomek W. W.: Který byl nejstarší kostel v Praze? *Časopis Českého museum* 24, 1850, s. 351–363.

⁶⁸⁾ Ludvíkovský J.: Civitas Pragensis a metropolis Pragensis v Kristiánově legendě. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity F, Řada uměnovědná* 21, 1972, s. 7–16.

⁶⁹⁾ Čiháková, *op. cit.* v pozn. 59., pozn. pod čarou č. 33.

Hradčanského náměstí. „Nelze dokonce vyloučit, že se výše uvedená zmínka o stavbě hradeb Pražského hradu za vlády knížete Břetislava I. (1034–1055) může týkat i rozšiřování celé pražské opevněné aglomerace.“⁷⁰⁾

4.2 Byly písemné zmínky o malostranských hradbách?

Průvodce pražskou archeologií z roku 2018 píše o opevnění Malé Strany⁷¹⁾: „Starší badatelé o fortifikaci podhradí neuvažovali a neměli k tomu ani důvod, neboť žádné písemné svědectví o raně středověkých hradbách se nedochovalo.“

Ve skutečnosti již Hájkova kronika píše o ohrazení Malé Strany za bájného knížete Nezamysla. Staré Město podle Hájka ohradil Vojen. Názory na nejstarší opevnění Prahy krátce shrnul Jaroslav Goll⁷²⁾, a poznamenává, že i pro Dobnera byla Praha dávno před Václavem I. městem hrazeným. Také Palacký považoval Prahu za ohrazenou již k roku 950. „Mylné domnění o starožitném opevnění města Prahy“ trvá dle Golla nejméně do článku Tomkova z roku 1849, přičemž Palacký se ani důvody Tomkovými přesvědčiti nedal.

4.3 Dalimil o bráně Hradu

Podle Dalimilovy kroniky král Václav I. z obavy před tatarským vpádem ohrazoval zdi Prahu a cestu od Hradu k řece: „*Král Prahy je sě zdi hraditi / a s hradu cesty k řecě je sě zdi činiti.*“ Tato hrazená cesta se vykládá jako Stará zámecká cesta na svahu Opyše⁷³⁾. Nicméně v některých rukopisech Dalimilovy kroniky (cambridgeský a františkánský) se výslovně mluví o třetí cestě na hrad, což může být jen cesta zděnou jižní branou. Rukopis františkánský navíc označuje jižní bránu jako „malé vrátce“:

- *a s hradu třetie cesty zdi je se dělati* (rukopis cambridgeský);
- *a dolov k řecě cesty dělati. / I dnes uzříš tě dvě zdi stojiece, malými vrátci na hrad jdúce / na levici ruce* (rukopis františkánský).

⁷⁰⁾ Boháčová, Havrda, *op. cit.* v pozn. 48, s. 74–75.

⁷¹⁾ Boháčová, Havrda, *op. cit.* v pozn. 48, s. 71.

⁷²⁾ Goll, *op. cit.* v pozn. 1, s. 14–15.

⁷³⁾ Guth, *op. cit.* v pozn. 5, s. 14–15 a poznámka pod čarou č. 37.

K roku 1824

JIŘÍ URBAN

Předně je na místě připomenout, že v březnu roku 1824 vyšel ve vídeňském časopise *Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst* článek Josefa Dobrovského *Literarische Betrug*, v němž označil Rukopis zelenohorský za padělek a Václava Hanku za padělatele. Proti tomu se neprodleně ohradil Václav Alois Svoboda a v témže periodiku oponoval článkem *Libussa als Gesetzgeberin*. Velice důkladný rozbor, v němž poukázal na omyly Dobrovského argumentace, zakončil takto:

Uzavíráme svou stat', a byť až nakonec, tedy přece ne v nevčas, vyznáváme panu Dobrovskému ve jménu svém i ve jménu všech, kdo sdílejí náš názor, svou nelíčenou úctu k jeho velkým zásluhám o náš jazyk a písemnictví a prosíme jej, aby byl přesvědčen, že nás nevedly žádné jiné city nežli jakými jsme povinni pravdě, cti své vlasti a účastenstvím a nezaslouženým potupením svých přátel. Neměli jsme nejmenší úmysl ho urazit nebo zarmoutit. Že právě já jsem se podjal tohoto úkolu, nebude mi ani pan Dobrovský, ani nikdo jiný mít za zlé. Poněvadž osobně nejsem v tom nijak interesován, mohl jsem se s klidem stát mluvčím svých přátel, jménem našeho písemnictví, v němž jsem si ovšem ještě žádné slávy nedobyl, abych mohl být rovnorodým soupeřem vysoce zaslouženého kmetu.

Tuto polemiku lze právem označit jako počátek rukopisného sporu, byť se týkal jen Rukopisu zelenohorského.

Další dvousetleté jubileum se váže k osobě malíře Karla Svobody, kterého s A. V. Svobodou pojí rodinné pouto. Narodil se 24. června 1824, a když v útlém věku osiřel, ujal se ho strýc Alois a umožnil mu studium filosofie a kreslení. Jedna z prvních Svobodových kreseb Bitva u Kresčaku zaujala hraběte Thuna a získala Svobodovi hraběcí podporu pro studium na pražské Akademii, kde vyučoval Christian Ruben. Jakožto Rubenův žák podílel se Svoboda na kolektivních dílech, které svým žákům Ruben zadával. Zde figuroval též Mánes a Svobodovi nejbližší Trenkwald.

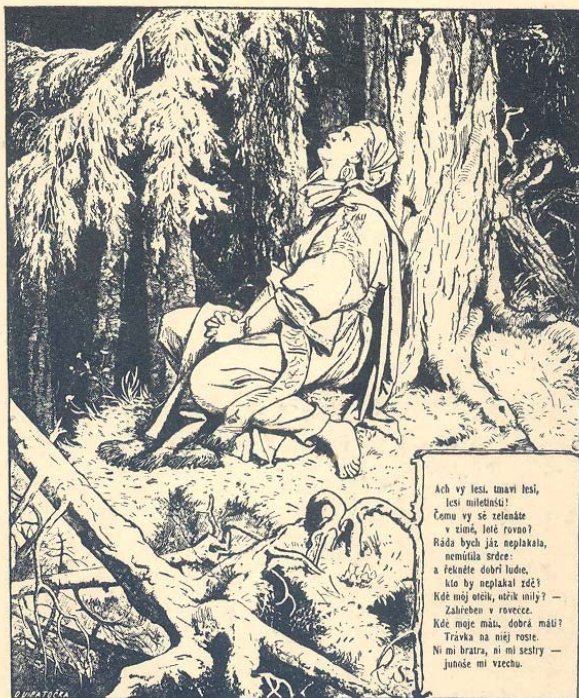
Svobodovy ilustrace k Rukopisům nevešly ve známost tak, jako například Alšovy či Mánesovy, nicméně znalci uvádějí, že právě on byl pro ně v mnohém

inspirující. O popularizaci Svobodových ilustrací se zasloužily časopisy *Květy* a *Světobzor*. Národní galerie eviduje i Svobodovy návrhy k ilustracím k Rukopisům: Rože, Kytice, Ludiše a Lubor zatím nedostatečně publikované a tudíž málo známé.

K docenění jeho zásluh zhotovila Česká společnost rukopisná pohlednici, kterou zde rovněž zařazujeme.

Svobodův návrh ilustrace k písni Ludiše a Lubor

ILUSTRACE AKAD. MAL. KARLA SVOBODY (1824 — 1870)

K B A S N I

Rukopisu Královédvorského

NÁKLADEM EDICE TŘI PRUTY SVATOPLUKOVY, PRAHA
Pohled č. 2.

STAŇTE SE ČLENY

ČSL. SPOLEČNOSTI RUKOPISNÉ

(Praha II, U Karlova 5), která pracuje
na rehabilitaci RKZ! **Žádejte bezplatné
zasílání jejího časopisu.**

O staletém sporu za pravost Rukopisů informuje
nejlépe populárně-vědecký spis prof. J. Vrzalíka:

» Poučení o nepadělaných Rukopisech «

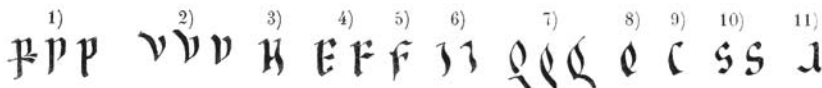
II. vyd., str. 296, bohatě ilustrováno. Brož. Kč 36,-,
váz. Kč 48,-; zašle Čsl. společnost rukopisná.

Miniové značky v Rukopisu zelenohorském

JITKA ŠKODOVÁ

Tak zvané miniové značky v Rukopise zelenohorské jsou červenou olovnatou barvou – miniem – vepsané značky, zčásti přes text Rukopisu zelenohorského a často zasahují i do mezer nad řádkami textu. Palacký a Šafařík ve své práci *Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache*¹⁾ z roku 1840 tyto značky pečlivě zdokumentovali a roztřídili (obr. 1). Jedná se většinou o uncíální písmena gotických tvarů, která byla do textu RZ vepsána nikoliv náhodně. Autoři výše zmíněné publikace uvádějí následující hypotézu o původu a účelu těchto značek. Jde o „dosud opomenuté nebo neznámé značky nebo noty pro přednes, podle nichž měl zpěvák nebo recitátor při přednesu těchto míst hlas zesílit, ztlumit,

Jene eigenthümlichen Mennigzeichen, ursprünglich Uncialbuchstaben von seltener Form, sind folgende:

- 1) P., Zeile 1 (verwisch), 9 (dreimal), 13 v., 22, 38, 71 (verwisch im M, 72 verw., 78, 106, 120, 126 verw.
- 2) V., Z. 22, 47, 50 (im J), 55 (im S), 61, 96, 98, 121 (im K).
- 3) N., Z. 3 verw., 18, 44, 103.
- 4) E., Z. 4, 28, 58, 59, 74, 76, 85, 93, 101, 118.
- 5) F., Z. 26.
- 6) J., Z. 7 verw., 29 verw., 36, 40, 43 im V, 49, 68, 88 über dem L, 113, 115.
- 7) Q., Z. 19, 21, 37 im L, 41, 52 im L, 66 im M, 80, 83 im K, 91, 100.
- 8) O., Z. 12 verw., 25, 43 im V, 46, 111, 116.
- 9) C., Z. 8 verw., 89, 91, 95, 108, 124.
- 10) S., Z. 31, 34 im S, 53, 110 verw. im Z.
- 11) A., Z. 35.
- 12) Unkenntliche, verwischte Zeichen: 22, 64, 81.

Auch von den obigen Buchstaben sind viele schon so verwischt, dass ihre ursprüngliche Figur nur mit bewaffnetem Auge zu erkennen ist.

Obr. 1 Palackého a Šafaříkova přehledná tabulka miniových značek v Rukopise zelenohorském (faksimile z jejich publikace *Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache*¹⁾, str. 28).

¹⁾ Palacký F., Šafařík P. J.: *Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache: Libusa's Gericht, Evangelium Johannis, Der Leitmeritzer Stiftungsbrief, Glossen der Mater Verborum*. Prag, Kronberger und Řivnáč 1840.

zvýšit nebo snížit apod. Bylo by velmi žádoucí, aby takové značky pro přednes, vyskytují-li se někde ve starých básních západoevropských národů, byly prozkoumány, porovnány a co do smyslu vysvětleny. Ještě jsme je nenašli v žádném starém kodexu a musíme se tedy spokojit leda s tím, že upozorňujeme badatele na tento předmět“²⁾. Dle prvního hmotného průzkumu Rukopisu zelenohorského, který provedl na podnět Šafaříka a Palackého v roce 1840 významný český přírodovědec, Augustin Corda, byly miniové značky do Rukopisu vepsány o pár století později³⁾. Ač se zdánlivě jedná o okrajovou záležitost, je zřejmé, že otázka účelu a původu miniových značek se významně dotýká otázek stáří a datace zápisu samotného Rukopisu.

V následujícím textu vycházím z názorů Šafaříka a Palackého na Rukopis zelenohorský a dataci jeho zápisu. Pokusím se dle svých možností, na základě současných poznatků o notaci, hudebním přednesu a instrumentálním doprovodu středověkých světských básnických skladeb, chopit se výzvy, podpořit výše uvedenou hypotézu o miniových značkách a upřesnit ji. Současně chci tímto textem opravit některé své vývody, týkající se miniových značek, které jsem uváděla v článku uveřejněném na toto téma ve Zprávách České společnosti rukopisné⁴⁾.

Popis miniových značek

Obrázek 1 je reprodukován z výše uvedené Palackého a Šafaříkovy práce *Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache* a poskytuje přehled o miniových značkách a jejich četnosti v rukopisu. Tabulka přiřazuje každé z jedenácti druhů tvarově identifikovaných miniových značek pro usnadnění komunikace velké písmeno současné abecedy. Jako dvanáctý druh jsou uvedeny tři značky poškozené natolik, že je nebylo možno identifikovat. Jednu z těchto tří značek však identifikovali autoři posledního restaurátorského hmotného průzkumu Rukopisu⁵⁾ jako značku tvarově blízkou písmenu *d*.

Palacký se Šafaříkem identifikovali tedy v textu Rukopisu zelenohorského celkem 76 miniových značek. Dnes z nich můžeme tvarově bezpečně identifikovat 74. Zápis samotného textu Rukopisu datuje Palacký se Šafaříkem, na

²⁾ Enders J.: *Ältesten Denkmäler* po 155 letech. In: *Almanach rukopisné obrany III*. Praha, Neklan 1995, s. 35–56.

³⁾ Nesměrák K., Štamberská D.: První hmotný průzkum RZ. In: *Almanach rukopisné obrany III*. Praha, Neklan 1995, s. 23–34.

⁴⁾ Škodová J.: Miniové značky v Rukopisu zelenohorském. Co o nich dnes víme a co by mohly znamenat. *Zprávy České společnosti rukopisné*, řada VIII, č. 6 (29. prosince 2020), s. 133–148.

⁵⁾ Křenek K., Ohlídalová M., Pech M., Tvrzníková J.: *Hmotný průzkum Rukopisů králové-dvorského a zelenohorského. Dokumentace současného stavu*. Praha, Národní muzeum 2018, s. 84, obr. 212.

konec devátého či začátek desátého století. K této dataci se připojil i s problematikou obeznámený Jan Evangelista Purkyně⁶⁾. Pokud jde o vepsání miniových značek, můžeme uvažovat podle jejich tvaru o době vrcholné gotiky⁷⁾.

Jedinečný charakter Rukopisu zelenohorského

Na tomto místě je třeba uvést některá, dosud přehlížená fakta o charakteru této památky. Každý, kdo si přečte hlavní část Rukopisu zelenohorského, v 19. století nazvanou Libušin soud a jemu předcházející drobný zlomek rukopisu nazvaný rovněž v 19. století Sněmy, hned pochopí, že zde nejde o epické vyprávění podobného druhu jako jsou středověké hrdinské epické básně jiných evropských národů. Tento Rukopis nelze podle mého soudu se známými hrdinskými eposy západních a severských evropských národů srovnávat. Srovnávat ho nelze ani s ruským Slovem o pluku Igorově. K takovému porovnávání se ovšem v minulosti sahalo. Mimo jiné též proto, aby se prokázal novodobý padělek. Jde tu zjevně o něco jiného. Je-li tedy Rukopis zelenohorský středověkou památkou, byl zapsán z určitého důvodu a jako celek ho podle mého názoru nelze považovat za původně orálně předávaný lidový výtvor, jak se to předpokládá u většiny evropských středověkých epických vyprávění. (Zcela jiný charakter má druhý z našich „zavržených“ rukopisů, totiž Rukopis královédvorský, tato odlišnost obou rukopisů – paleografická, jazyková i obsahová – si ovšem zasluhuje zvláštní pojednání.) Takovým lidovým, původně orálně předávaným výtvorem ale pravděpodobně byla samotná pověst o kněžně Libuši a o její vládě na Vyšehradě, kterou autor Rukopisu zelenohorského v textu použil. O Libušině soudu v našich literárních pramenech viz můj článek⁸⁾.

O co tedy v Rukopisu zelenohorském jde? Domnívám se, že zde jde v první řadě o obhajobu starého českého zvykového práva proti prosazování práva německého. Takzvané Sněmy nás zřejmě uvádějí do obecného způsobu řízení společných záležitostí starých Čechů podle dávné tradice. A na takzvaném Libušině soudu se pak, (na konkrétním příkladu sporu dvou šlechtických bratří o dědictví po otci), způsob provádění tohoto zvykového práva demonstruje. Pozoruhodné je systematické vyjmenování krajů a míst, často též určené podle

⁶⁾ Enders J.: Purkyně a Rukopisy. In: *Almanach rukopisné obrany III*. Praha, Neklan 1995, s. 86–98. (Endersův překlad Purkyňovy recenze Palackého a Šafaříka *Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache*).

⁷⁾ Walther J. L.: *Lexicon diplomaticum, abbreviationes syllabarum et vocum in diplomatis et codicibus a seculo VIII ad XVI usque occurrentes exponens*. Ulmae, Gaum 1756, tab. XXIII (dostupné na: https://archive.org/details/gri_33125011161557/page/n345/mode/2up)

⁸⁾ Škodová J.: Libušin soud v literárních pramenech. *Zprávy České společnosti rukopisné*, řada VIII, č. 8 (12. února 2024), s. 203–215.

jmen řek, z nichž jsou povoláni na sněm k Libušinu soudu příslušní vladkové a lechové. Pravděpodobně, aby se i zeměpisně určilo a stvrdilo, kde všude české zvykové právo platí. Postava Přemysla a pověst o něm jako o budoucím Libušině manželů a spoluzakladateli vládnoucího českého rodu se v Rukopisu zelenohorském nenachází, ovšem Rukopis je zlomkem, který končí pohaněním kněžny na sněmu a známým výrokem vladky Ratibora, že nám není třeba řídit se v rozhodování podle Němců, protože máme své vlastní posvátné právo, předané nám předky. Nevíme tedy, zda přemyslovská pověst byla do Rukopisu zelenohorského začleněna, ale je to pravděpodobné.

Soudím, že Rukopis zelenohorský byl napsán na zakázku, konkrétním autorem. Objednavatelem mohl být některý z vládnoucích přemyslovských knížat konce 9. či začátku 10. století. Jazykem Rukopisu je krásná a kultivovaná stará čeština, ještě stále pro nás srozumitelná. Rukopis je psán latinkou. Autor musel být vzdělanec, tedy nejspíše někdo z církevních kruhů té doby. Lze si též představit, že text Rukopisu mohl být šířen i veřejným čtením, či zpěvem, jak to odpovídalo dobovým zvyklostem a možnostem. Samotné písmo Rukopisu je unikátní a neznáme dnes žádnou jinou středověkou památku, s níž by se dalo jednoznačně srovnávat. Nepochybně však působí z paleografického hlediska z více důvodů velmi starobyly. Na rozdíl od známých středověkých epických vyprávění se v textu Rukopisu zelenohorského neděje nic zázračného ani nadpřirozeného. Jen oživená řeka Vltava v úvodu Libušina soudu promluví a kalí se smutkem nad tíživým bratrským sporem. Drobný ptáček, vlaštovka, tlumočí pak její vzkaz na Vyšehradě, aby byl spor dán kněžně Libuši na vědomí. Vyprávění je to většinou věcné, ovšem místy též velmi emočně vygradované. Rukopis je vskutku obtížné zařadit srovnáváním se známou středověkou epickou tvorbou.

Dle mé domněnky by text měl tedy hlavně rozšiřovat povědomí o českém zvykovém právu a o jeho starobylosti. Až v druhé řadě by pak měl tlumočit a předávat dále pověst o Libuši. Je-li má domněnka o účelu sepsání Rukopisu zelenohorského správná, bylo by třeba ji podpořit pádnými historickými argumenty, vztahujícími se k předpokládané době zápisu Rukopisu koncem 9. či začátkem 10. století – totiž proč bylo třeba hájit v té době staré české zvykové právo proti právu Němců? Byl by to úkol pro renomované historiky, znalce českého středověku. A tak se opět vracím k oněm miniovým značkám, a v souvislosti s domněnkou Palackého a Šafaříka o jejich hudebním významu též k podobě středověké světské hudby.

Pravděpodobná doba vepsání miniových značek

Pokud jde o vepsání miniových značek, můžeme uvažovat podle jejich grafické podoby o době vrcholné gotiky nejspíše tedy o době vlády Karla IV. Značky

musel do Rukopisu vepsat opět někdo vzdělaný, též vzdělaný v hudbě, její notaci i provádění. Myslím si proto, že Rukopis musel být v předpokládané době vepsání miniových značek vnímán jako cenný a hodný zhudebnění, které by se zachovalo a nepodléhalo náhodným interpretacím. Karel IV. se, jak známo, svým celoživotním snažením o zvelebení české a moravské země a českého jazyka přikláněl ke svému původu ze strany matky, poslední Přemyslovny, královny Elišky. Zajímal se o českou historii, na jeho dvoře působilo několik znalců české historie. Karel IV. byl také důkladně obeznámen s ideály italského humanismu s jeho zájmem o historii a historické památky. Vedl korespondenci s Francescem Petrarkou, který ho v Praze též navštívil. Je tedy docela dobře možné, že se mu Rukopis zelenohorský (jehož podstatnou součástí je Libušin soud coby východisko pro vyličení původu přemyslovského rodu) dostal do rukou jako staročeská památka. Snad chtěl tuto památku nejen zachovat, ale možná i ozvláštnit pomocí hudebního doprovodu zpěvem či hudebními nástroji. Víme, že na Karlově dvoře působila řada hudebníků, kteří zde měli stálou pozici⁹⁾. Pro domněnku, že Karel IV. znal Rukopis zelenohorský, by svědčil i fakt, že Karlův dvorní kronikář, Přibík Pulkava z Radenína, se ve svém podání Libušina soudu¹⁰⁾ přiklonil jako první z našich kronikářů (pokud víme) k oné verzi pověsti, že se Libušin soud odehrával na Vyšehradě, tak, jak o tom hovoří náš Rukopis. Zřejmě od Pulkavy převzali pověst spojující Vyšehrad s Libušiným soudem kronikáři následující (zejména Dalimil, a Hájek). A tak to vnímáme obecně dodnes.

Několik poznámek k podobě středověké světské hudby

Dnes je známo minimum světských středověkých básní či písní, k jejichž slovnímu zápisu by byl připojen i notový či jiný zápis, který by byl vodítkem pro jejich hudební provedení. Jistě ale víme, že ve středověku existovalo množství doprovodných nástrojů, melodických i rytmických, užívaných ve světské hudbě. Je to patrné z mnoha vyobrazení i písemných zpráv (za všechny^{11), 12)}). Předpokládá se, že se zpěváci i doprovázející muzikanti řídili několika tehdy platnými pravidly, jak má zpěv i hudební doprovod vypadat a v rámci těchto pravidel improvizovali. Přesný předpis, jak mají hudebníci zpívat, či hrát by zřejmě pociťovali jako nežádoucí omezení. Nutno na vysvětlení dodat, že tehdejší světská hudba – zpěv i nástrojový doprovod – byla jednoduchá melodicky i rytmicky, s malým tónovým rozsahem a omezenými možnostmi, pokud

⁹⁾ Srb (Debrnov) J.: *Dějiny hudby v Čechách a na Moravě*. Praha, Matice česká 1891, s. 14–20.

¹⁰⁾ Přibík z Radenína, řečený Pulkava: *Kronika česká*. In: *Kroniky doby Karla IV.* Praha, Svoboda 1987

¹¹⁾ Černušák G.: *Dějiny evropské hudby*. Praha, Panton 1974, s. 66.

¹²⁾ *Kronika zbraslavská*. Praha, Nadání Františka Palackého 1905, s. 132.

jde o intervalové postupy a obraty. Zpívalo se jednohlasně a doprovodný nástroj „horizontálně“ sledoval melodii zpěvu. Hráč na nástroj a zpěvák textu byli zřejmě často totožní. Harmonické vnímání a utváření doprovodu, jak jej známe dnes, ještě neexistovalo. Poslechově to byla tedy hudba našemu citění velmi vzdálená. Hudba liturgická, zejména zpěv, jejíž různé notace známe, se od raného středověku řídila vcelku přísnými pravidly a vyvíjela se samostatně. Nelze z ní nikterak soudit na konkrétní podobu hudby světské – zpěvů minnesängřů, trubadúrů, truvérů.

Miniové značky a středověké hudební kodexy, Hermann z Reichenau

Nejprve třeba říci, že množství a přístupnost středověkých písemných památek je dnes díky digitalizaci obrovská, stále roste a je to nesrovnatelné s možnostmi badatelů – a též případných padělatelů – v 19. století. Není tedy divu, že se Palackému se Šafaříkem nepodařilo nic podobného miniovým značkám ve starých kodexech najít. Ale i dle ústního sdělení dvou našich současných specialistů na středověkou hudbu (na její zápisy, i na její praktické provádění) se tyto odborníci s ničím podobným, jako jsou miniové značky v oblasti notace středověké hudby nesetkali. Přesto se podařilo v odborné literatuře zahraniční z nedávných let nalézt důležitou stopu díky odkazům na literaturu, které mě přivedly k osobnosti Hermanna z Reichenau.

Domnívám se již delší čas, že miniové značky mohou označovat písmeny hudební intervaly, kterými se pak řídí nástrojový doprovod i rámcově samotný zpěv textu. Jednalo by se tedy o druh **intervalové písmenné notace**. Blahoslavený Hermann z Reichenau (1013–1054), známý též pod jménem Hemannus Contractus, byl benediktinský mnich, jeden z velkých vzdělců své doby, astronom, matematik, básník, hudební skladatel a také hudební teoretik (obr. 2).

Obr. 2 Hermann z Reichenau na stylizovaném portrétu z konce 15. století (Schedel H.: *Liber Chronicarum*. Nürnberg, Anton Koberger 1493, fol. 189^v)

Zřejmě vynalezl a také používal intervalovou písmennou notaci^{13–17}), kterou se snažil také prakticky prosadit a učit. Známé jsou dva jeho didakticky zaměřené rukopisné zlomky, osvětlující tuto notaci a její použití. Jeho notace užívá **latinská a řecká písmena, která označují jednotlivé hudební intervaly a jsou umístěná nad zpívaným textem**¹⁶⁾. Domnívám se, že jde o významnou obdobu, vlastně jakéhosi předchůdce miniových značek v našem Rukopisu zelenohorském. Důležité přitom je, že se Hermannova intervalová písmenná notace šířila v komunitách benediktinů ve střední Evropě, doloženo je její používání například v Michelsbergském klášteře v Bamberku v sousedním Bavorsku¹⁴⁾. Dá se tedy předpokládat, že se její znalost dostala i k nám. Osobnost Hermanna z Reichenau byla ve 14. století u nás známa a uctívána – je doloženo, že v roce 1367 (v době vlády Karla IV.) se za něho sloužila v katedrále sv. Víta mše.

Konkrétní příklad intervalové písmenné notace podle Hemanna z Reichenau je uveden na obr. 3 (na následující straně). Tato notace se musela v následujících staletích při používání s vývojem hudby také měnit. Miniové značky nelze proto jednoduše ztotožnit s písmeny užívanými k označení hudebních intervalů Hermannem z Reichenau. Princip písmenné notace intervalů ale dle mého soudu zůstal zachován. Je totiž praktický, dá se snadno nad text zapsat a lehce naučit. A hlavně je oproti neumové notaci, užívané v době Hermanna z Reichenau obecně, přesný a jednoznačný pokud jde o určení výšky tónu i o průběh melodie. (Používání různých forem písmenné notace přetrvalo a vyvíjelo se v Německu i ve střední Evropě až do doby barokní. Například Johann Sebastian Bach používal k zápisu vlastních skladeb písmennou notaci ve varhanních tabulaturách.) Zajímavé je v této souvislosti, že Hermann z Reichenau vyvinul ve svém teoretickém díle *Musica*¹⁷⁾ samostatnou hudební koncepci, která se zřetelně odchyloje od koncepcí italských hudebních teoretiků (Boethius, Guido z Arezza). Ti ovlivnili hlavně středověkou hudbu italskou a francouzskou. Hermann z Reichenau, zdá se, připravil půdu pro pozdější významný a do značné míry i svérázný a samostatný vývoj hudby německé a středoevropské.

¹³⁾ Kelly T. F.: Notation I. In: *The Cambridge History of Medieval Music*. Everist M., Kelly T. F., eds. Cambridge, Cambridge University Press 2018, p. 236–262.

¹⁴⁾ Wendling M.: The reception of Hermann of Reichenau at St. Michelsberg: some observations on fragments of interval notation. *Plainsong and Medieval Music* 24, 2015, 113–127. doi: 10.1017/S0961137115000108

¹⁵⁾ Busse Berger A. M.: *Medieval Music and the Art of Memory*. Berkley, University of California Press, 2005, p. 95–97.

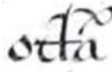
¹⁶⁾ Fassler M.: *Musica in the Medieval West*. New York, Norton 2014, p. 94.

¹⁷⁾ *The Musica of Hermannus Contractus*. L. Ellinwood, J. L. Snyder (eds). University of Rochester Press 2015, p. 16, Appendix 3.

Pokus o identifikaci miniových značek Rukopisu zelenohorského coby hudebních intervalů

Miniové značky jsou ve vztahu k textu Rukopisu umístěny poměrně řídké, bylo tedy od počátku zřejmé, že nemohly označovat jednotlivé tóny melodie zpěvu, či jeho doprovodu. Nejspíš tedy byly orientačním vodítkem pro hudebníka, v kterém místě textu je třeba hlas či jeho doprovod příslušně zvýšit, či snížit. Melodická linka mezi jednotlivými značkami se zřejmě improvizovala. K rozmístění miniových značek v textu viz přílohu mého předchozího článku⁴⁾. Následně budu (stejně jako je tomu ve zmíněné příloze) pro zjednodušení a snadnější písemnou komunikaci používat velkých písmen současné abecedy, tak jak jimi Palacký se Šafaříkem označili jednotlivé druhy miniových značek, ač takové přiřazení u některých miniových značek není správné. Jedná se zejména o značky druhou, třetí, šestou a jedenáctou dle pořadí v tabulce na obr. 1. Na podrobnosti není zde místo a bude třeba se tím zabývat v budoucím pojednání.

V hudbě evropského středověku byl princip diatonické sedmitónové stupnice a jejích intervalů již ustálený v podobě, která se užívá dodnes. Nejčastěji užívané intervaly ve středověku byly zpočátku kvarta, kvinta a oktáva, později se začaly přidávat tercie a sexty. Tónika (prima) byla principiálním tónem skladby. Septima byla užívána zřídka. Jak již uvedli Palacký a Šafařík¹⁾, nápadné je zejména trojnásobné umístění značky **P** nad posledním slovem Sněmů. Jedná se o slovo „zákonu“. Působí to jako zdůraznění závěru. Domnívám se, že jde o označení hudebního intervalu primy neboli tóniky, což v praxi znamená návrat k základnímu tónu melodie skladby v jejím závěru, jak to je ostatně zvykem v hudebních skladbách dodnes. Takových známek, které potvrzují hudební význam miniových značek, lze nalézt v textu Rukopisu zelenohorského mnoho a je třeba věnovat jejich popisu v souvislosti s textem v budoucnu samostatný rozbor. Za všechny příklady zde uvedu alespoň jediný: jedenáctá miniová značka **λ** (podle tabulky, obr. 1), kterou Palacký přepsal pro snazší orientaci písmenem **A**, má ve vztahu k textu pozoruhodné umístění. V Rukopisu zelenohorském se vyskytuje pouze jednou a lze proto předpokládat, že označuje hudební interval zřídka používaný. Domnívám se, že se jedná o označení septimového intervalu, značka totiž odpovídá číslici 7 ve středověkých rukopisech 14. století (obr. 4 na následující straně). Značka je umístěna nad slovy „*běduje a narikaje mútno*“. Třeba dodat, že septimovému intervalu se v evropské hudbě odjakživa připisoval zvláštní expresivní význam a naléhavost. Seřadíme-li miniové značky dle četnosti v textu, nejčastější je interval **P** vyskytující se 13×, **Q** 10×, **J** 10×, **E** 10×, **V** 8×, **O** 6×, **C** 6×, **N** 4×, **S** 4×, **F** 1×, **A** 1×, **d** 1×. Celkem jde o 74 miniových značek, dvanácti druhů. (Poslední uvedená miniová značka byla identifikována při restaurátorském průzkumu z roku 2017 jako tvarově blízká písmenu **d** (cit.⁵⁾),

značka	hudební interval	RZ	Walther
P	prima		Tab. CXXVIII:
Q	kvarta		Tab. CCXXV:
V	kvinta		Tab. CCVI:
O	oktáva		Tab. CXXI:
A	septima		Tab. CCXXV:

Obr. 4 Pokus o identifikaci miniových značek Rukopisu královédvorského jako hudebních intervalů a porovnání grafické podoby značek z RZ a Waltherova *Lexiconi*⁵⁾

zbylé dvě značky do celkového počtu 76 zůstávají pro poškození rukopisu neidentifikovatelné). Značka **P** tedy označuje nejspíše primu. Část značek musí zřejmě znamenat intervaly vzestupné a část intervaly sestupné. Stejně tomu je i v notaci Hermanna z Reichenau. Melodie zpěvu v rámci předpokládaného rozsahu jedné až půldruhé oktávy stoupá i klesá. Hudba vrcholného středověku užívala zjednodušeně vyjádřeno následující intervaly: kvarty, kvinty, oktávy, tercie, sexty, zřídka pak septimy a sekundy a pochopitelně primu neboli tóniku jako principiální tón skladby. V nich se pohybovala melodie zpěvu a doprovodu. S pomocí Waltherova *Lexiconi*⁵⁾, který obsahuje způsoby psaní zkratk ve starých kodexech tříděné podle staletí zápisu, jsem identifikovala některé miniové značky odpovídající způsobu psaní ve 14. století, jak uvádím na obr. 4.

Dále lze s jistou pravděpodobností, hlavně s ohledem na četnost výskytu v Rukopisu zelenohorském identifikovat miniovou značku **E** jako tercii, **J** jako sextu. Pokus o přesnější přiřazení miniových značek k hudebním intervalům by přesáhl rámec tohoto článku. Bude potřeba tomu věnovat samostatnou práci. Bylo by třeba pokusit se rozlišit a identifikovat značky vztahující se k intervalům vzestupným a sestupným. A pak také věnovat systematickou pozornost vztahům mezi výpovědí textu a hudebními intervaly, které text doprovázejí.

Shrnutí

Článek dokládá, že hypotéza Šafaříka a Palackého o hudební konotaci miniových značek v Rukopisu zelenohorském je správná. Podařilo se najít úzce příbuzný způsob hudební notace, který odpovídá miniovým značkám. Jedná se o intervalovou písmennou notaci, kterou zavedl a prosazoval v hudební teorii i praxi Hermann z Reichenau v 11. století. Tato notace používá latinská a řecká písmena umístěná nad zpívaným textem k označení jednotlivých hudebních intervalů podle kterých se zpěv a jeho doprovod řídí. Dá se doložit, že se hudební praxe, zavedená Hermannem z Reichenau, šířila ve střední Evropě prostřednictvím benediktinských klášterů a dostala se velmi pravděpodobně též do naší země. Lze doufat, že se s postupující digitalizací starých kodexů dočkáme dalších potvrzujících dokladů v tomto směru. Každopádně je třeba zdůraznit, že případný padělatel by nemohl začátkem 19. století znát notaci Hermanna z Reichenau a použít princip této notace v údajném padělku. Článek tedy též přispívá k posílení názoru o dataci samotného zápisu Rukopisu zelenohorského, tak, jak se domnívali Šafařík, Palacký a Purkyně, tedy do konce 9., či počátku 10. století.

Vzpomínka na Karla Urbana

JIŘÍ URBAN

V loňském roce uplynulo 120 let od jeho narození, v roce příštím tomu bude 50 let, kdy se odebral na věčnost.

V Rukopisné společnosti zastával jeden čas funkci jednatele a též působil jako redaktor Zpráv, do kterých přispěl řadou článků.

Vedle textů k Rukopisům, sepsal v letech 1938 až 1941 přes dvacet článků zaměřených na národohospodářství a politiku. První s titulkem *Věda či dialektika v otázkách národohospodářských* vyšel v časopise Vlajka 1. února 1938. Poslední ve Vlajce, nazvaný *Potřeba obrany proti německé propagandě*, pak 15. července 1938.

Když se nové vedení Vlajky výrazně odklonilo od původní linie, ukončil Urban své členství ve spolku Vlajka a též publikační činnost v tomto časopise, podobně jako učinil František Mareš, Karel Schwarzenberg a další.

S publikováním pokračoval v roce 1939 v časopise Tank (Tvorba a národní kultura) a posléze v Národní výzvě. Poslední článek z této série nazvaný *Vzpomínka na rok 1811*, otištěný v Národní výzvě 28. února 1941 pojednává o bankovníctví v Rakousku.

Jeho texty nevyvolaly v tehdejší době ani později žádné komentáře. Výjimkou je výklad Milana Nakonečného, jenž v publikaci *Vlajka. K historii a ideologii českého nacionalismu* (Praha, Chvojko nakladatelství 2001) sděluje:

... vlajkař K. Urban kritizuje nacistickou propagandu, ale zdůrazňuje, že Němci bojují proti materialismu a že už se k nám jednou uvedli jako misionáři, nositelé nového světového názoru v době Velkomoravské říše. Vzorem je však Itálie, která je „kolébkou duchovního přerodu Evropy“. V budoucnu dojde k „vítězné renesanci idealismu a národovectví“. (57) Vlajkaře zachvátil naivní, zhoubně zcestný idealismus.

Tato Nakonečného formulace napovídá, kde je třeba hledat zcestnost Vlajky. Jiný výklad podal „vlajkař K. Urban“ v dopise redakci revue *Dějiny a současnost* dne 2. října 1967:

Věc: Článek „Čeští fašisté a obrana Rukopisů Královédvorského a Zelenohorského“, otištěný v č. 9 DAsu.

Jsem pamětníkem událostí, jichž se dotýká Josef Kočí v uvedeném článku. Byl jsem členem České společnosti rukopisné až do jejího nařízeného zániku. Myslím proto, že jsem kompetentní uvést k tomu článku některé poznámky.

Autor se soustředil převážně na osobu prof. Vrzalíka, jemuž věnuje přes polovinu celého článku. Snaží se podat ho div ne jako zrádce, zejména při líčení jeho styků v Polsku. To je křivda.

Temperamentní Vrzalík leckdy zabočil a pro jeho bouřliváctví vznikl jeden čas i jakýsi nelad mezi ním a přísně nepolitickou Českou společností rukopisnou. Ale nikdy nebyl zrádcem a kolaborantem. Za války se choval statečně. Pro způsob, jakým na střední škole učil dějepis, byl za okupace vyhozen ze školy, zbaven profesury i platu. Když má pisatel článku tak podrobné policejní relace o studentu Vrzalíkovi, jistě je poblíž nich i nějaký doklad o této okupační záležitosti profesora Vrzalíka. Ale asi se mu nehodil. Také se mu zřejmě nehodilo konstatovat po pravdě, že zrádcovská okupační Vlajka číslo dvě, vedená Rysem-Rozsévačem, neměla krom jména nic společného se studentskou Vlajkou číslo 1, jejíž existence skončila roku 1938. Vrzalíka lze spojovat jen s Vlajkou předválečnou.

Druhá část dopisu je věnována obhajobě Františka Mareše, kterého Kočí rovněž dehonestoval.

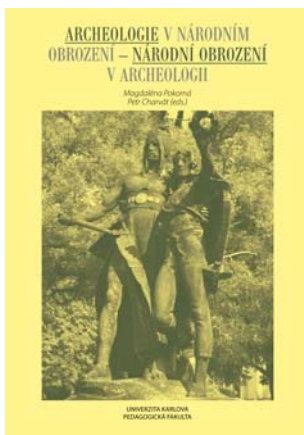
V Urbanově archivu je řada komentářů k pořadům či textům se vztahem k Rukopisům, které se v 60. a 70. letech objevily ve sdělovacích prostředcích. Vedle korespondence s obránci jako Vopravil, Střemcha, Režný, Vrzalík, Skokánek, Schmitt, Hlávka, Götzl, Šohájek, Pazelt, Svátek v jeho archivu dominuje ta s Františkem Adámkem, započatá 1942. V listopadu 1969 se rozvíjí mimořádně obsáhlá korespondence s Juliem Endersem.

Otec již od dětství horlivě četl a obsah dobře schraňoval ve své paměti. Nakupoval též množství knih, jejichž počet značně přesáhl tisíc. Ve své závěti projevil přání, aby jeho knihovna zůstala zachována v celistvosti. To bylo zabezpečeno jejím předáním do knihovny v Týně nad Vltavou, odkud pochází otcův rod.

Vzhledem k tomu, že otec hodně komunikoval s pracovníky Národního muzea a účastnil se tamních přednášek, nabídl jsem soubor jeho písemností Archivu Národního muzea ve víře, že časem budou materiály dostupné soukromým badatelům. Jsou tam k dispozici od roku 2019.

J. L. Píč před národním soudem historiků docela obstál

JIŘÍ URBAN

Péčí Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy vyšla v roce 2021 publikace s názvem *Archeologie v národním obrození – národní obrození v archeologii*.

Zájemce o Rukopisy patrně zaujme, že na obálku knihy vydavatelé umístili obraz Myslbekovy sochy Zájemce a Slavoje. Tato silná upoutávka by mohla svádět k domněnce, že v textu bude připomenuta role Rukopisů v Národním obrození. Není tomu tak. Jen v kapitole *Umělecký projev jako syntéza archeologických poznatků nebo archeologie jako zdroj imaginace umělců?* jsou stručně zmíněny některé výtvary Myslbeka, Mánesa, Alše, kde figurují objekty se vztahem k Rukopisům.

Sedm kapitol je věnováno významným archeologům dané doby. Jsou to: August Sedláček, Ján Kollár, Ludvík Domečka, Mořic Lüssner, Josef Smolík, Jan Eisner, Julius Zeyer. Je pozoruhodné, že Ladislavu Píčovi samostatná kapitola věnována nebyla.

Vydání publikace v roce 2021 je jen deset let vzdáleno od stého výročí Píčova tragického odchodu. Tehdy Česká archeologická společnost uspořádala na Vyšehradském hřbitově impozantní vzpomínkovou akci na počest „zakladatele moderní české archeologie“, což zdánlivě kontrastuje s pozorností věnované Píčovi v této knize z letmého pohledu na seznam kapitol.

Píčovo působení zde ale rozhodně ignorováno není. Již jmenný rejstřík publikace ukazuje a dokumentuje, že jeho archeologické aktivity byly mimořádného rozsahu. Publikace zároveň dokumentuje, že romantismus té doby nebyl u nás tak dominující, jak se mnohde uvádí.

Členské zprávy

Zpráva o XXIX. řádné valné hromadě ČSR

V sobotu 20. dubna 2024 se za účasti deseti členů společnosti konala XXIX. řádná valná hromada České společnosti rukopisné. Místem valné hromady byl salonek restaurace *U dobré myšlenky* v Praze-Podskalí.

Jednání valné hromady bylo zahájeno ve 13:00 zprávami Výboru ČSR o činnosti společnosti v uplynulém roce, které byly valnou hromadou přijaty. Následovalo usnesení o přijetí nového člena společnosti, kterým se stal pan Ing. Jaroslav Pospíšil, a volba nového výboru ČSR, který byl na období 2024 až 2026 ustaven ve složení:

- předseda: doc. Dr. Karel Nesměrák
- jednatel: Dr. Jitka Škodová
- členka Výboru: Mgr. Dana Mentzlová

V odborné části programu přednesla Mgr. Dana Mentzlová příspěvek o Karlu Jaromíru Erbenovi a slovanském bájesloví, dále o svatyni na poloostrově Rujana a konečně o knize *Slovanské pohanství ve středověkých latinských pramenech*. Následoval příspěvek Dr. Jiřího Beránka věnovaný českému archeologovi a slavistovi prof. Dr. Luborovi Niederlem. Po krátké přestávce shrnula Mgr. Dana Mentzlová problematiku Jižní brány Pražského hradu. Následovala volná diskuse. Valná hromada byla ukončena v 17:00.

KAREL NESMĚRÁK

Drobné zprávy (leden 2024 – duben 2025)

- Webová stránka České noviny přinesla 11. února 2024 článek *Pražský hlahol*. Jeho autor Svetozár Plesník označuje RKZ za „zajímavý doklad české tvořivosti“ a domnívá se, že „Konečný vědecký důkaz přišel až v roce 1971 díky chemické analýze“.
► <https://www.ceske-novinky.cz/2024/02/11/prazsky-hlahol/>
- Muzeum ve Dvoře Králové nad Labem upozornilo na populární podcast *Přepište dějiny* Michala Stehlíka a Martina Gromana. Akce konaná přímo

v muzeu 22. května 2024 od 17:00 se měla zaměřit: „*nejen na zcela určující moment 19. století, tedy nalezení Rukopisu královédvorského.*“

► <https://muzeumdk.cz/akce/pripravujeme-prepiste-dejiny/>

- V listopadu 2024 uvedlo Národní divadlo nové nastudování opery *Šárka* od Zdeňka Fibicha. Na webových stránkách k tomu uvádí: „*Fibichova Šárka volně navazuje na děj slavnostní opery Libuše ... Během národního obrození v 19. století inspirovala česká mytologie řadu umělců. Vliv na ně měl i podvržený Rukopis královédvorský a Rukopis zelenohorský.*“

► <https://www.narodni-divadlo.cz/cs/predstaveni/sarka-YvrB3c67TbuATLaYEPYRow?>

- Monika Smolánová publikovala v časopise Masarykova demokratického hnutí *Čas*, číslo 146, s. 60–63 (podzim & zima 2024) článek *Spravedlnost a Tomáš Garrigue Masaryk*, ve kterém se mimo jiné věnuje i účasti Masaryka ve sporu o Rukopis: „*Spor vyvrcholil až ke konci 19. století, kdy mnoho významných osobností mnoha profesí předložilo přesvědčivé důkazy o nepravosti rukopisů – mezi nimi i Masaryk.*“ Neuvádí však žádný konkrétní důkaz.

► <https://masarykovohnuti.cz/wp-content/uploads/2025/01/cas146.pdf>

- Český ekonomický server a prémiový magazín Hrot24 publikoval 15. března 2025 článek Anežky Plichové, věnovaný videohře *Kingdom Come*, která je zaměřena na český středověk. Uvádí rovněž: „*V Malešovské knihovně lze nalézt kromě mnohých dalších knih i slavný Rukopis královédvorský, který údajně objevil jeden mladý právník v roce 1817 ve věžní kobce kostela ve Dvoře Králové nad Labem. O jeho pravosti se od doby národního obrození stále vedou spory, nicméně obecně je dnes považován za falzifikát, který vznikl mnohem později, než naznačuje světové úspěšný herní hit.*“

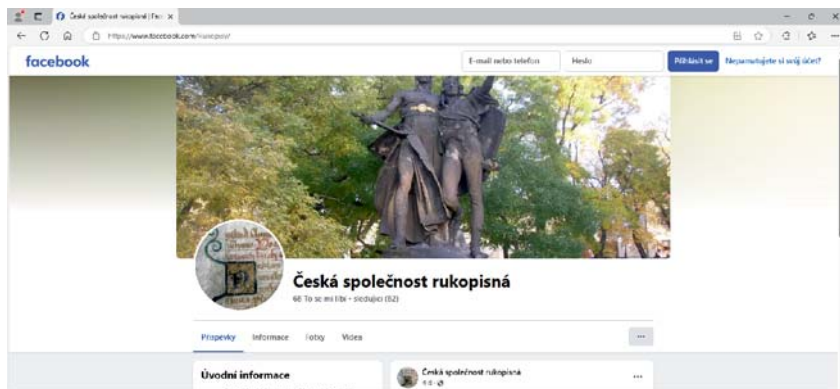
► <https://www.hrot24.cz/clanek/kingdom-come-deliverance-2-easter-eggy-ceska-popkultura-historie-jirka-kara-jolanda-baba-jaga-vodnik-pohadky-tv-nova-bizary-baba-pod-korenem-ceske-legendy-ve-hrach-HF76V>

- Internetový magazín Babinet publikoval 7. dubna 2025 článek Petra Matury *Zelená Hora: Zámek plný tajemné energie a mystiky*, ve kterém se mimo jiné uvádí „*Zámek je samozřejmě také spojen s nálezem Zelenohorského rukopisu. Okolnosti jeho objevení a otázky ohledně jeho pravosti ještě až do dnešních dnů vzbuzují vášnivé debaty a přidávají další vrstvu tajemství k tomuto pozoruhodnému místu...*“

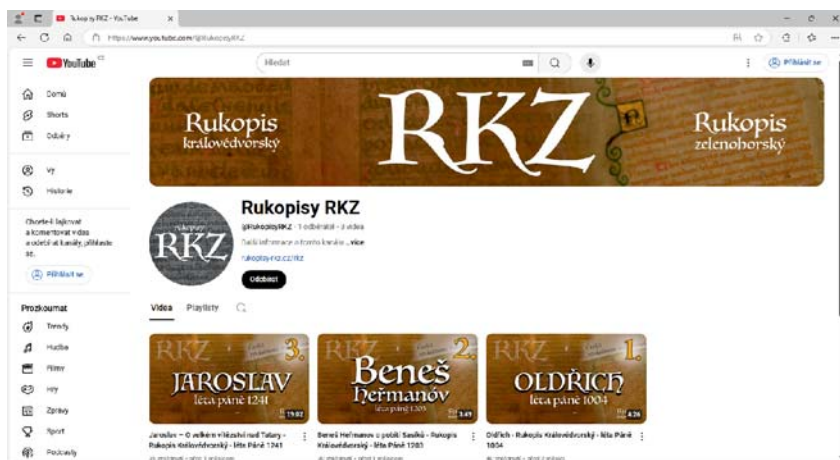
► <https://babinet.cz/tajemno/clanek-35303-zelena-hora-zamek-plny-tajemne-energie-a-mystiky>

Sledujte problematiku RKZ na sociálních sítích

- <https://www.facebook.com/Rukopisy/>

- <https://www.youtube.com/@RukopisyRKZ>

Česká společnost rukopisná (založena 1932)

Jugoslávských partyzánů 21, 160 00 Praha 6

e-mail: rkz@rukopisy-rkz.cz

IČO: 492 801 80

WWW stránky o RKZ:

<http://www.rukopisy-rkz.cz/>

WWW stránky ČSR:

<https://www.rukopisy-rkz.cz/rkz/csr/index.html>

Zprávy České společnosti rukopisné

ISSN 1213-9033

Řada VIII, číslo 9, vyšlo: 24. dubna 2025

MK ČRE 13420

Vydává Česká společnost rukopisná, Jugoslávských partyzánů 21, 160 00 Praha 6.

Email: rkz@rukopisy-rkz.cz. On-line přístupno na www.rukopisy-rkz.cz/rkz/csr/zpravy.html

Vychází nepravidelně. Rediguje doc. RNDr. Karel Nesměrák, Ph.D.